

Det Anarkistiska Biblioteket

Egoister

- Max Stirner och individualanarkism i den
ungsocialistiska rörelsen

Ulf Lundblad

Ulf Lundblad

Egoister

- Max Stirner och individualanarkism i den ungsocialistiska rörelsen

1996

Yelah

Uppsats räddad från Yelah's gamla sidor. Slutsatserna kan en bråka om
men personerna och utvecklingen som beskrivs är värda att fördjupa sig i.

sv.theanarchistlibrary.org

1996

Innehåll

Inledning	5
Max Stirner: En presentation av hans liv och åskådning	10
Den Ende och hans egendom	13
Ungsocialismen	17
Individualismens intåg	21
Den solidariske övermänniskan; Nietzsche enligt Ellen Key	24
Stirner kommer till Sverige	28
Individen	30
övriga tidningar	33
En individualistisk klubb: Stockholm norra	38

E. N-öm. "Egoismen." Nya Folkviljan nr 182, 13/11-09.
E. N-öm. "Egoismen." Nya Folkviljan nr 715, 17/4-20.
G. H-n. "Fria tänkare. 2. Max Stirner." Brands Månadshäfte nr 3, 1908.
Individen anarkistiskt organ for skandinavien. nr 1, 1908.
J-r. "Socialism och individualitet." Nya Folkviljan nr 437, 12/6-1915.
Osign. "Ungsocialistiska partiets kongress." Brand nr 27 och 28, 1912.
W. H. "Egoism och individualism." Nya Folkviljan nr 337, 2/11-1912.

Bör egoismen fördömmas?	41
Albert Jensen och Max Stirner	44
Den anarkistiska individualismens djärvaste apostel	47
En korsning av Krapotkin och Stirner	49
Individualismen i praktiken	53
Ungsocialistiska partiets kongress 1912	57
Stirner och individualismen i Ungsocialistiska partiet efter kongressen 1912	63
Sammanfattning	67
Källor och Litteratur	71
Otryckta källor	72
Tryckta källor och skrifter	74
Anonymus	77

Detta är en c-uppsats i idé- och lärdomshistoria som lades fram vid Göteborgs universitet hösten 1996. Den är bitvis ändrad efter opponenternas kritik. ändringarna kommer att fortsätta göras allt efter hand vad jag hinner med.

Anonymus

Jensen, Albert. Max Stirner den anarkistiska individualismens djärvaste apostel hans liv och åskådning, Axel Holmströms förlag, Stockholm 1916.

Johansson, Waldemar Bör egoismen fördömmas?, Hilmer Wallentins förlag, Stockholm 1910.

Jonsson, Fritz. "Ungsocialismens anarkistiska idéinnehåll." Röda Fanor nr 7, Juli 1921.

Key, Ellen Individualism och socialism Några tankar om de få och de många, Studentföreningen Verdandis småskrifter. 55. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1901. Andra omarbetade upplagan. Första upplagan 1895.

Krapotkin, Peter Inbördes hjälp, Federativs förlag, Stockholm 1978

Lindbom, Tage Den socialdemokratiska ungdomsrörelsen i Sverige, Tidens förlag, andra upplagan, Stockholm 1952.

National Encyklopedin, uppslagsord Jensen, Albert. Bokförlaget Bra Böcker, 1993.

Stirner, Max Den ende och hans egendom, Hallsén och Slätt, Oskarshamn 1910. Först utgiven som Der Einzige und sein Eighentum, Leipzig 1844.

Motioner och förslag till Ungocialistiska Partiets kongress i Stockholm den 22-24 juni 1912, Oscar Malmbergs Boktryckeri, 1912.

Woodcock, George Anarkismen Omstörtande nihilism eller fredlig idealism?, Bokförlaget Prisma, 1993. (Första svenska upplagan 1964. Första amerikanska upplagan 1962.)

Inledning

Max Stirner (1806-1856) räknas till en av anarkismens teoretiska fäder. Han var en tysk gymnasielärare och filosof, hans enda arbete av någon betydelse är *Den Ende* och hans egendom som gavs ut 1844. Han torde vara den mest fulländade individualist världen skådat. I konsekvens av sitt förnekande av alla objektiva sanningar och överindividuella auktoriteter tillerkänner han ingenting annat än Jaget existens. Till skillnad från Nietzsche vars filosofi delvis kan sägas vara likartad har han endast haft en helt marginell inverkan på eftervärlden. Genom sin långtgående individualism har han dock haft ett visst inflytande på den anarkistiska teoribildningen. Där har han blivit den så kallade individualanarkismens främsta teoretiker. Individualanarkismen är en mycket liten del av anarkismen, som i Nordeuropa är en mycket liten del av socialismen.

Denna uppsats ska handla om hur Stirner uppfattades av de vänster-radikala kretsarna i Sverige under nittonhundratalets början. Något man måste ha klart för sig innan man ger sig i kast med den tidiga socialismen är att den inbördes uppdelningen mellan de olika grupperingarna var i det närmaste obefintlig. 1881 bildades den första livaktiga sammanslutningen av socialister, det Socialdemokratiska Arbetarepartiet (SAP). Där samlades många med inbördes mycket olika åsikter. Redan då fanns de tre huvudriktningarna som finns idag, socialdemokrati, anarkism och kommunism. Under de första åren av 1900-talet avskildes anarkisterna alltmer från SAP och samlades i det ungsocialistiska förbundet, senare partiet. Kommunister avskilde sig inte från socialdemokraterna förrän vid revolutionsåren 1917-18. När jag i uppsatsen använder termerna "kommunister" och "kommunistiska" är det i betydelse av den anarkistiska kommunismen, inte den traditionella statskommunismen. Att jag valt att behandla Stirner i det Ungsocialistiska förbundet beror helt enkelt på att de är de enda som har brytt sig om Stirner och hans filosofi i någon större utsträckning. Och även i de kretsarna fick han endast en kort tid av uppmärksamhet.

Diskussionen stod i de anarkistiska kretsarna mellan de "kommunistiska" och de "individualistiska" anarkisterna. Kommunister hade tagit fasta på Peter Krapotkins lära om "inbördes hjälp i naturen" och individualisterna på Stirners "egoism." Motsättningen mellan respektive tes förespråkare låg inte i deras utopier, som var identiska, utan i vägen dit. Kommunister förespråkade en klassisk klasskamp. Individualisterna var inte så revolutionära, de ville istället övertyga alla andra, eller snarare vänta på att de ska övertyga sig själva. En egoist godtar inga givna sanningar och kan då inte begära att någon ska tro på vad han säger. När alla är egoistiska

Ahlberg, Alf *Filosofiens historia 5-6* Bokförlaget natur och kultur, Stockholm 1927.

Ahlberg, Yngve *Gudsbegrepp och språkkritik*, Svenska bokförlaget Bonniers, Stockholm 1967.

Andersson, Carl H. "Individualismen" *Brand* nr 25, 1912.

Andersson, John *Men SAC i 40-årig kamp*, Federativs förlag, Stockholm 1950.

Bergegren, Hinke *Ungsocialismen, Ungsocialistiska partiets förlag*, Stockholm 1917.

Björklund, C. J. *Anarkist och agitator*, Tidens förlag, Stockholm 1969.

Björklund, C. J. "Egoism och altruism." *Röda Fanor*, december 1922.

Björklund, C. J. "Individualism och kommunism." *Röda Fanor*, september 1922.

Björklund, C. J. "Individualism och liberalism." *Röda Fanor*, oktober 1922.

Björklund, C. J. "Liberal och anarkistisk individualism och ungsocialism." *Röda Fanor*, november 1922.

Bäckström, Knut *Arbetarrörelsen i Sverige 1*, Rabén och Sjögren, Stockholm 1971.

Clark, John P. *Max Stirner's Egoism*, Freedom press, 1976.

Elving, K. "Egoism." *Brand* nr 38, 1908.

Erikson, Berit (projektledare) *En fri tidning Arbetaren- syndikalistisk pressröst 60 år*, Federativs förlag, Stockholm 1981.

Fernström, Karl *Ungsocialismen en krönika*, Federativs förlag, Stockholm 1950.

Filosoflexikonet, uppslagsord Höfding, Harald och Stirner, Max. Forum 1993 (1988).

Fürstenberg, A. "Individuell frihet. (Ur ett föredrag av A. Fürstenberg.)" *Nya Folkviljan* nr 191, 15/1-1910.

Hansson, Ola *Max Stirner i Samlade skrifter band 10* Tolkare och siare, Tidens förlag, 1921.

Henriksson-Holmberg, G. *Anarkismen Dess grundtext*, Bokförlaget Brand, 1928.

Håkansson, Einar. "Individualism." *Brands Månadshäfte* nr 10, 1908.

Ivan O-d. "Vad är religion?" *Nya Folkviljan* nr 348, 18/1-1913.

Jensen, Albert *I frihetens och fredens tjänst*, Federativs förlag, Stockholm 1949.

Jensen, Albert. "Individualistisk anarkism." *Brands Månadshäfte* nr 12, 1908

Tryckta källor och skrifter

individer har den anarkistiska utopin förverkligats. Det var inte ovanligt att individualisterna anklagades för inåtvändhet och passivitet.

Den ryske geografen Peter Krapotkin (1842-1921) är den absolut viktigaste inom den kommunistiska anarkismens teoribildning, det som nu är det som menas med anarkism. Krapotkin grundar sin ideologi på att människan har en inneboende godhet, stöd för detta ger han också i Inbördes hjälp (Mutual aid), en artikelserie utgiven i bokform 1902. Inbördes hjälp skrev Krapotkin som en uppgörelse med Thomas Huxleys Kampen för tillvaron (Struggle for existence and its Bearing upon Man, 1888), i vilken Huxley presenterar den inbördes kampen. I korthet går tesen om inbördes hjälp ut på att det inte är kamp inom arten utan tvärtom, en medfödd vilja att hjälpa som för en art framåt i utvecklingen.

Under några år kring 1910 pågick det inom det ungsocialistiska förbundet en diskussion mellan förespråkare av den kommunistiska respektive individualistiska riktningen av anarkismen. Diskussionen pågick parallellt på flera plan. På lokal klubbnivå fördes diskussionen, ofta med hjälp av kringresande agitatorer, i förbundets tidningar förekom ofta artiklar som antingen hade ett ideologiserande syfte eller som tog upp mer aktuella händelser i belysning av den individualistiska åskådningen. Dessutom utkom ett mindre antal pamfletter som behandlade individualismen eller Stirner direkt.¹ Diskussionen om egoismen kan delas upp i tre delar: Det som direkt handlar om Stirner som person och hans filosofi, det som rör "egoismen", i huvudsak tanken på att det skulle finnas en rättfärdig och en orättfärdig form av egoism, introducerad i W.B. Johanssons skrift Bör egoismen fördömmas?, 1910. Den sista, och klart största, kategorin är de som avhandlar individualismen som ideologiskt alternativ till kommunismen, denna rymmer också frågan om individ kontra stat.

Vad som sades i klubbarna är inte möjligt att få reda på, men förhoppningsvis kommer de vanligaste åsikterna fram i de artiklar som publicerades om individualismen. Vi ska till den absolut största delen hålla oss till den skrivna delen av debatten. Dessutom ska vi ta en ganska ingående titt på Ungsocialistiska partiets kongress 1912 då man kan säga att det "gjordes upp" med individualismen inom partiet.

Tiden som kommer att behandlas är från det att den socialistiska individualismen introducerades i Sverige, 1895, till 1922 då den diskussion

¹ Dessa kommer alla att redovisas i det följande, utom B. J. Tuckers pamflett Staten och individen, en 15 sidor lång utskrift av ett föredrag utgivet 1907. Jag har valt att utesluta den helt på grund av att den endast berör statsbegreppet och inte haft någon märkbar inverkan på den svenska debatten.

inom den ungsocialistiska rörelsen som vi föresatt oss att följa ändade i att den segrande kommunistiska riktningen frikostigt godtog individualismen som en del av anarkismen.

Utanför den ungsocialistiska rörelsen har det skrivits mycket lite om Max Stirner, någon levande debatt om Stirner och den individualistiska anarkismen har det inte förekommit. Två böcker och en essay har utgivits direkt om honom, det är Yngve Ahlbergs doktorsavhandling Gudsbegrepp och språkkritik från 1967, som främst tar upp Stirner som religionskritiker. Samt Den ende och hans omgivning, en kortare skrift om Stirners filosofi av Helge Kongshaug, 1989. Redan 1892 hade Ola Hansson skrivit en essay om Stirner, den skrevs dock på tyska och fanns inte tillgänglig på svenska förrän 1921. Dessutom omnämns han i andra, senare, böcker som behandlar anarkismen mer allmänt. Han figurerar i ett fåtal översiktsverk om anarkismen, alla är med ett undantag översatta till svenska. En kort beskrivning av hans tankar finns i Torbjörn Holmgrens Det rödsvarta spöknippet, och 1991 skrevs en essay om honom, publicerad i Anarkistisk tidskrift nr 4, "Flickskolelärarens hänsynslöshet och de biologiska imparativen. -Om Stirner, individualismen och förhållandet mellan biologi, moral och politik" av Mattias Forshage.

Förutom i ovan angivna arbeten förekommer Stirner i Pehr Henrik Törngrens Moralsjukdomen från 1940. Moralsjukdomen handlar om moralens och samvetets psykologi, men det är rättare att säga att det filosofi än psykologi Törngren skriver. Till Moralsjukdomen har han fogat ett extra kapitel där han beskriver Stirner, i honom såg Törngren någon som kommit bakom den sjukdom som moralen enligt honom är.

Av denna, inte speciellt rikhaltiga litteratur, är det ingen som tar upp någonting annat än Stirner själv, hans filosofi och deras tolkningar av den, den praktiska tillämpningen nämns sällan.

Om den ungsocialistiska rörelsen finns det inte heller mycket skrivet. Två krönikor finns, en skriven av Hinke Bergegren till Ungsocialistiska partiets 25-års jubileum 1917, den är tyvärr varken speciellt detaljrik eller informativ. Det är däremot den andra, Karl Fernströms Ungsocialismen - en krönika, skriven 1950. Den är väldigt omfattande (drygt 500 sidor) och belyser nästan varje aspekt av den ungsocialistiska rörelsen. Bland annat en del om de tvister som uppstod mellan kommunister och individualister bland ungsocialisterna, dock mest i förbifarten. Denna bok har varit till ovärderlig nytta för uppsatsen på grund av dess omfattande personregister och allmänna detaljrikedom. Dessutom nämns den ungsocialistiska rörelsen då och då i skrifter om SACs första tid. Främst bland dem är Lennart

Brands samling, Göteborgs Universitetsbibliotek (kartong 19).
Ungsocialistiska Partiets kongressprotokoll 1912.

Otryckta källor

K. Perssons doktorsavhandling Syndikalismen i Sverige 1903-1922, som behandlar ungsocialisterna på drygt 20 sidor. Någonting med tonvikten på den svenska individualanarkismen får man dock leta förgäves efter.

Syftet med föreliggande uppsats är tudelat. Dels att som ovan antytt försöka redogöra för den "maktkamp" som, om man vill uttrycka sig dramatiskt, kan sägas ha stått mellan den kommunistiska och individualistiska anarkismen i det Ungsocialistiska partiet mellan 1908 och 1912. Dels att beskriva den allmänna debatten om individualism och egoism som fördes inom de anarkistiska kretsarna i Sverige, från det att individualismen och egoismen introducerades i Sverige som politiska riktningar, några år efter sekelskiftet. Detta både i direkt anknytning till Stirners filosofi och till mer praktiska frågor som politisk strategi och organisationsform. Lite extra uppmärksamhet kommer att ägnas åt Albert Jensens syn på Stirner och individualismen. Detta för att han var den mest tongivande inom den ungsocialistiska rörelsen vad det gällde motståndet mot individualismen. Jensen gjorde också den mest ingående genomgången av Stirners filosofi på svenska vid den här tiden. Materialet går att redovisa både kronologiskt och tematiskt. Jag har valt att göra det kronologiskt, mest för att försöka behålla känslan av att det var parallella diskussioner och för att inte överdriva skillnaderna. Trots allt rör det sig om varianter på samma frågor.

**Max Stirner: En
presentation av hans liv och
åskådning**

Källor och Litteratur

samarbetet mellan de kommunistiska och individualistiska anarkisterna. I det praktiska var det aldrig något problem att vara individualist och att samtidigt verka inom den ungsocialistiska rörelsen.

Otydligheterna gav dock upphov till en grov vulgarisering av individualismen och orsakade på så sätt ett motstånd inom det Ungsocialistiska partiet. Efter hand öppnade denna luddighet för ett inlämmande i den redan vedertagna ideologiska basen. När man bara ville så var det inte så svårt att kombinera den kommunistiska anarkismen med individualismen. Det skulle det inte ha varit tidigare heller om man från början sett egoismen som en filosofisk förklaring, och inte som en politisk lära.

Text:Ulf Lundblad

Max Stirner eller, som han egentligen hette, Johann Caspar Schmidt, föddes i den tyska staden Bayreuth den 25 oktober 1806. Vid tjugo års ålder började han vid universitetet i Berlin, där han studerade filosofi för bland andra Hegel. Två år senare, 1828, lämnade Caspar Berlin för att under fyra år resa runt i Tyskland, bland annat var han under kortare perioder inskriven på universitetet i Erlangen och Königsberg. Efter dessa år återvände han till Berlin där han sedan levde fram till sin död.

Efter att ha avlagt gymnasieämbetsexamen fick han så småningom anställning som lärare vid Madame Gropius berlinakademi för unga damer, där han undervisade i fem år. Under denna och den föregående studietiden umgicks Stirner i de radikala, unghegelianska kretsarna vars centrum var Hippels Wienstube. Denna lösa krets kallade sig "De Fria" (Die Freien). Bland de som syntes där är de mest kända Bröderna Bauer, Bruno och Edgar, samt Karl Marx och Friedrich Engels. Bland De Fria fanns också Stirners blivande fru Marie Dähnhardt, de gifte sig 1843.

Året efter, 1844, gav Stirner ut *Der Einzige und sein Eigenthum*.² Den gavs ut i Leipzig där censuren inte var lika hård som i Berlin. Trots det beslagtogs den genast, men släpptes efter bara några dagar. Den ansågs vara alltför absurd för att vara farlig. Boken blev för en tid mycket uppmärksam i Tysklands intellektuella kretsar och nyfikna berlinare gick till Hippels för att se på Stirner, den förfärliga egoisten. Tiden av ryktbarhet var snart över och där stod han, med en mängd fördömande, bland annat av Feuerbach och Marx-Engels (i Den tyska ideologin, som dock inte gavs ut då), ett högt anseende bland De Fria och utan jobb. Han slutade självant innan Den Ende gavs ut för att slippa bli avskedad senare. Han började försörja sig som översättare, bland annat översatte han Adam Smith till tyska. För att bättra på ekonomin investerade han sin frus hemgift i ett mejeri, varvid allt gick förlorat. Marie Dähnhardt fick nog efter fyra års äktenskap och emigrerade så småningom till Australien.

Under det följande årtiondet hann han sitta i fängelse två gånger för obetalda skulder och utge en *Reaktionens historia*, "vars tungfotade tråkighet snarare bär Johann Caspar Schmidts än Max Stirners hallstämpel." Livet som Stirners alter ego levde var långt ifrån den ideala egoistens. Han beskrivs oftast med ord som timid, tystlåten eller till och med apatisk. Han dog som han levde, häpnadsväckande odramatiskt. "Han blev överraskad

² Innan hade han publicerat några mindre essayer och artiklar. De flesta finns samlade i Max Stirner's "kleinere schriften" sammanställd av J.H. Mackay. För en presentation av hans tidigare arbeten, se Ahlberg, Yngve Gudsbegrepp och språkkritik sid 96-109.

av ett sting från en giftig fluga och efter några dagar låg han död i graven. Han dog den 25 juni 1856, nära femtio år gammal.”

diskussionen. Tillslut antogs dock ett uttalande som föreslagits av Jensen och som var mycket negativt till den individualistiska anarkismen.²

Efter detta tynade intresset för individualismen snabbt. Samtidigt som den kommunistiska anarkismen blev allt mer oomstridd som ledande ideologi blev man också allt mer tolerant mot Stirner. 1916 skriver Albert Jensen i sin Max Stirner att ”i Sverige hade vi för några år tillbaka en period, då det var synnerligen modärnt att kalla sig ’individualist’.” Men nu kunde också Jensen kosta på sig att erkänna en del samband mellan Stirners egoism och den kommunistiska anarkismens obestridd viktigaste teoretiker Krapotkins tes om inbördes hjälp.

Albert Jensen spelar en mycket stor roll i spelet om den individualistiska kontra kommunistiska anarkismen i Sverige. Han inte bara översatte Den Ende och var den första att göra en biografi över Stirner på svenska, han var också livaktig i argumentationen om individualismen. När han först berör ämnet 1908 är han kritisk gentemot idéerna och allt eftersom kongressen 1912 närmar sig blir han mer och mer fientligt inställd. Efter det att han fått igenom ett uttalande från kongressen kallar individualismen för antisocialistisk lugnar han ned sig. I Max Stirner fyra år senare är han mer förstående inför individualismen och föregår genom sin injämknig av den in i den kommunistiska anarkismens teori, det synsätt som senare skulle bli förhärskande.

Den ungsocialistiska rörelsen försvagades successivt under sista hälften av 1910-talet till förmån för SAC som bildades 1910 på initiativ av ungsocialister. Sista gången som individualismen förekommer i ungsocialisternas tidningar, eller överhuvudtaget, är under 1921-22 då man skriver ganska flitigt om den i ungsocialisternas nya tidskrift ”Röda Fanor”, som utkom 1920 till 1923. I dessa betonas individualismen i anarkismen, kontra alla andra politiska åskådningar. Man ser inte längre individualismen som en separat lära.

I ”Anarkismen dess grundtext” av G. Henriksson-Holmberg, utgiven av Ungsocialistiska partiet 1928, sägs det att en anarkist med nödvändighet är egoistisk, att alla frihetssträvande personer per definition är det. Här har individualismen definitivt blivit en del av anarkismen, istället för som innan, en riktning inom anarkismen.

Bristen på det positiva tänkandet hos Stirner gör att han aldrig blivit någon skapare av en ren politisk ideologi. Hans system räcker bara till att bryta ner, uppbyggandet överlämnar han åt andra. Som politisk lära bland sekelskiftets anarkister var det ett problem, man visste inte riktigt vad som menades med ”Egoism”, men såsmåningom förenklade det det praktiska

Traditionellt har Stirners tankar tagits upp av människor på den yttersta vänsterkanten, medan han inte haft någon inverkan överhuvudtaget på den nyliberala kapitalismens förespråkare, vilka inte skulle ha så svårt att hitta beröringspunkter, även om Stirner talar om de förenade individernas kraft. Troligen är det bara på grund av att det var J.H. Mackay, själv anarkist, som upptäckte Stirner och då skaffade tolkningsföreträdare på Stirners politiska tänkande. Mackay återutgav *Den Ende* och politiserade själv tankarna i den med hjälp av bla Proudhons ekonomiska lära. Främst har den individualistiska anarkismen haft anhängare i USA och i någon mån England. I de latinska länderna, främst Italien och Spanien, där anarkismen av tradition varit den största av de socialistiska lärororna har den dock aldrig haft något inflytande.

Individualanarkisterna har aldrig någonstans varit mer än en helt marginell företeelse. Vissa är direkt inspirerade av Stirner men flertalet hör till den ”moderna individualismen” som Mackay företräder. I Sverige tas individualismen upp av personer i den Ungsocialistiska rörelsen, som under det tidiga 1900-talet samlade Sveriges anarkister. Bland de ”intellektuella” inom rörelsen, var individualismen tidigt känd, främst via Nietzsche. De hade också bekantat sig med den då populära materialismen som spelar en stor roll i Stirners tänkande.

Kring 1908, två år innan *Den Ende* översattes till svenska, började Stirner, individualism och egoism att debatteras i ungsocialisternas tidningar. Några pågående polemiserande debatter var inte vanliga, däremot artiklar som skulle förklara vad som egentligen menades med de olika begreppen och hur man skulle tolka Stirner. Efter vad som finns berättat om lokalt klubbarbete inom det Ungsocialistiska partiet, främst i Fernströms Ungsocialismen, diskuterades också individualism kontra kommunism inbördes i klubbarna.

Vid kongressen 1912 ägnades en motion om partiets inställning till individualanarkismen nästan en hel dags debatt. Ytterligheterna var Albert Jensen, som ville förklara individual-anarkismen som ”en mot socialismen fientlig riktning”, och Karl Elving som ansåg att ”hela världen är till för mig att utnyttjas.” De flesta ville dock betona likheterna mellan de rivaliserande åskådningarna. Av de som yttrade sig i debatten var lika många för som mot att kongressen skulle ta ställning i frågan. Och alla höll med om att man inte visste vad de andra menade med de termer som användes i

² I detta uttalande kallas individualismen ”en mot socialismen fientlig riktning.” Det kan jämföras med SAPs uttalande angående anarkismen 1891, där det slås fast att även den är ”antisocialistisk”.

Den Ende och hans egendom

Stirner är i mycket ett barn av sin tid. En stor del av Den Ende och hans egendom går åt till att göra honom fri från Hegel och att, precis som de flesta unghегelianerna gjorde, bekämpa andra unghегelianer. Som Feuerbach och Bruno Bauer lägger också han tonvikten vid religionskritiken. även historiefilosofin har stort utrymme i Den Ende. I denna korta framställning av hans filosofi ska vi dock nästan helt bortse från dessa delar och istället ägna oss åt det som senare skulle ha betydelse för politiseringen av honom. De fragment i texten som handlar om individen, rätt, moral och makt samt det lilla han säger om hur ett idealt, egoistiskt samhälle bör vara förskaffat. Den betydelse han senare haft har uteslutande varit på det politiska planet. Hans historiekonstruktion och religionskritik har aldrig tagits på allvar.³

Hela Stirners tänkande baserar sig på Jaget. Jaget, individen eller "Egot" är det enda som existerar, eller iallafall det enda som är viktigt. En egoist hänger sig inte åt överindividuella ideér eller mål som exempelvis nationalism, klasskamp eller religion. Dessa kallar han just "religioner" eller "fixa ideér", dessa besitter individen och gör honom till slav. En egoist ska tvärtom ta till sig ideér och göra de till sina. Om man efter att noga övervägt en idé godtar den har man gjort den till sin, det är det oreflekterande godtagandet som är förkastligt. Ideala konstruktioner som klasser, stater eller mänskligheten existerar inte heller som mer än ideér, ideér som besitter individen. För Stirner handlar det inte om att göra sig fri från tro, fri från staten osv, utan att göra sig själv till besittningstagare. Att göra allt till sin egendom.

I följd med att alla former av överindividuella värderingar, som religioner och statsbegreppet förkastats, förlorar orden "moral" och "rätt" helt sin betydelse. En rätt måste, för att vara allmängiltig, vara given av något som accepteras av alla, en gud, en kejsare, eller vara "av naturen given". För egoisten som inte godtar något som stående högre än sig själv, förlorar rätten helt innebörd. Rätt blir då ingenting annat än en synonym till makt. "Man frågar ständigt: 'vem eller vad giver mig rätt till detta?' Man svarar: Gud, kärleken, förnuftet, naturen, humaniteten o. s. v. Nej, blott din makt, din kraft giver dig rätten".

Rätt har man till det man har makt att ta sig och det man har makt att behålla. I hans ideala samhälle måste det då råda ett ständigt allas krig mot alla. Men det kommer inte att vara så hemskt som det verkar, det finns en

³ I Alf Ahlbergs *Filosofiens historia* nämns Stirners Den Ende "[s]om en slags parodi på Feuerbachs religionsfilosofi", Ahlberg tvivlar på att Stirner "menat fullt allvar". *Filosofikonet* kallar hans historieuppfattning "fantastisk".

Sammanfattning

om det. I november 1912 startades dessutom en omfattande kampanj för att få de så kallade Amaltheamännen fria, fram till dess de frigavs 1917 arrangerade ungsocialisterna minst 116 offentliga möten.¹ Samtidigt gick många ungsocialisters energi åt för att bygga upp SAC, det var detta som tillslut utarmade ungsocialisterna. Fernström skriver att "[u]ngsocialister och syndikalister hade [1919] i mångt och mycket blivit ett och det blev främst SAC som kom i förgrunden under dessa /.../ på arbetsmarknaden mycket oroliga år."

Den ideologiska debatten försvagades i samma omfattning som de praktiska frågorna ökade. Partiet blev, som synes av artiklarna ovan mer ideologiskt likriktat under sista hälften av 1910-talet. När Röda Fanor i början av 1920-talet tog upp individualismen igen, skedde det utan någon polemisk ton. Precis som Albert Jensen 1916 kostat på sig att vara någorlunda överseende med Stirner, betonade nu C. J. Björklund det positiva i individualismen. Genom att betona den individualistiska ådran i anarkismen utan att på något sätt ifrågasätta huruvida den var "krapotkinistisk" eller ej, lyckas han förena den kommunistiska och den individualistiska riktningen. Det Ungsocialistiska partiet var ideologiskt homogent.

hel rad "förmildrande omständigheter." Egoistens mål är att själv må så bra som möjligt. Även en egoist kommer att sköta om och trösta sina nära och kära, vara snäll mot sin omgivning, inte för att en kristen dogm befäller det utan för att egoisten mår bra av att se lyckliga människor.

Staten måste med nödvändighet raseras när ingen längre erkänner någon högre makt, men samhället kommer att bestå. Helt isolerad kan inte en människa vara, varken känslomässigt eller i sin egenskap av ägare. Istället för staten menar Stirner att man kommer att organisera sig i "en förening av egoister." En organisation av individer sammanslutna för den ömsesidiga nyttans skull, utan att låta organisationen i sig bli ett ändamål. En ensam individ skulle ha mycket svårt att klara av att behålla någon egendom för sig själv, om en grupp individer vill ha egendomen behöver de bara slå sig ihop och ta den. Har de klarat av att ta den är de också de rättmätiga ägarna, tills någon annan tar den från dem. Men i praktiken ligger det i allas intresse att man erkänner varandras egendomar. Om någon stjälar från en annan ligger det i allas intresse att man bestraffar tjuven, nästa gång kan det vara jag som blir bestulen. När man bortser från Stirners ofta provocerande exempel framstår hans ideala samhälle som tämligen harmlöst. Huvudsaken verkar vara att man själv ska reflektera och inte godta givna sanningar. Föreningarna av egoister blir lätt det vanliga självförvaltande samhället som brukar beskrivas av anarkistiska teoretiker, den grupp av egoister som tagit egendom från en svagare individ kan lätt ses som en arbetsplats styrd av de arbetande. Men, först som sist:

Min makt är min egendom.

Min makt ger mig egendom.

Min makt är jag själv och är genom den min egendom.

Något hopp om förändring ser Stirner inte i den politiska opposition som fanns i Tyskland då. Han menade att ingen politisk kraft skulle kunna ändra något, det för att också den politiska oppositionen utgår från de ramar som är givna av lagar och värderingar. "V i l j a friheten törs de icke; de kunna blott ö n s k a den".

Men det är inte en revolution Stirner förordar utan ett individuellt uppror. En revolution av staten skulle fortfarande vara inom systemet, och därför inte leda till något nytt. Med den individuella revolten däremot lämnar varje "revoltör" det politiska systemet. Varefter systemet automatiskt, i brist på medlemmar, dör.

Den uppståndelse som Der Einzige blev upphov till lade sig ganska snabbt och verket glömdes i stort sett bort i drygt fyrtio år. Det var John Henry Mackay som 1888 åter uppmärksammade Der Einzige och även Stirner själv som person. Mackay utgav, förutom nya upplagor av Der Einzige, en biografi över Stirner, Max Stirner, sein Leben und sein Werk 1897, och 1898 Max Stirners kleinere Schriften. John Henry Mackay (1864-1933) var skotskfödd poet och författare.

Under tiden fram till Stirners ”renässans” hade vägen för hans tankar, och även i viss mån hans uttryckssätt, beretts av Nietzsches framgångar. De bådas tankar ligger varandra bitvis mycket nära. Båda hyllar den självständiga och fria människan, som inte är bunden av någon moral, lag eller självfördärvlig medkänsla för andra. Enligt George Woodcock ska Nietzsche ha betraktat ”Stirner som en av 1800-talets icke erkända föregångsmän.”

En grupp bland anarkisterna, kommunistiska anarkister, hänge sig /.../ oförbehållsamt åt idén om inbördes hjälp, samarbete, organisation, medan en annan grupp, individualistiska anarkister, visserligen icke förneka samarbetet, den inbördes hjälpen och organisationen, men väl intager en mera kritisk ställning till dessa ting. Genom sin kritik utför den sistnämnda gruppen ett positivt arbete och förhindrar den andra gruppen att gå till ytterligheter i frågan om organisation och propagandan för altruism.

Genomgående för artiklarna från tiden efter kongressen är att de har en mycket mjukare, närmast överslätande attityd när de berör spänningarna mellan den individualistiska och den kommunistiska anarkismen. Mycket utrymme ägnas åt att förklara likheterna mellan de olika åsikterna. Exempelvis så skriver E. N-öm. att en socialistisk, i motsats till en kapitalistisk, egoist ”vill återerövra åt folket vad fåtalet slagit under sig.” Både signaturerna W.H. och C.J. Björklund betonar att Krapotkin lägger egoismen som grund för individens handlande, även goda handlingar.

Egentligen hade Fritz Jonsson redan 1921 satt ett definitivt stopp för fortsatt kivande när han i artikeln ”Ungsocialismens anarkistiska idéinnehåll.” skrev att;

Från och med 1912 års kongress bedriver den ungsocialistiska rörelsen en klart anarkistisk kommunistisk verksamhet. Och den är således ingen pendant till vare sig godwinismen, proudhonismen, stirneranismen eller bakunismen. Dess ideologi är krapotkinismen.

Röda Fanors sista nummer utkom i oktober 1923. Som redan nämnts lades Nya Folkviljan ned i juni 1920, och efter 1920 ser man inte till något om Stirner, individualismen eller egoismen i Brand heller. Orsaken till tystnaden är inte enbart kongressens negativa uttalande eller Brands eventuella diskriminering av individualister. 1913 började man över hela Europa känna att kriget låg i luften och ungsocialisterna lade stor energi på att propagera för en försvarsnihilistisk hållning. Under första världskriget ägnades givetvis en stor del av tidningarna åt kommentarer och artiklar

¹ Amaltheamännen var dömda till livstids fängelse, omvandlat från dödsstraff, för ett sprängattentat mot Amaltea, ett skepp som härbärgerade strejkbrytare, varvid en människa omkom.

Kongressen verkar ha lyckats med att få slut på både kivet om individualismen och lusten att skriva om Stirner. Som redan nämnts utkom Albert Jensen med sin biografi 1916. I Brand förekommer varken Stirner eller individualismen mer. Något bättre är det i Nya Folkviljan, även om antalet artiklar med inslag av Stirner minskar så fortsätter de att förekomma ett tag till.

Signaturen W. H. drar i en artikel i slutet av 1912 egoismen ur Krapotkins läror och ur Höffdings humanistiska naturalism. W. H.s slutsatser ligger nära Stirner som han dock inte nämner. Några månader senare diskuterar Ivan Oljelund kring frågan "Vad är religion?" Han kan godkänna Stirners definition, att det är allt som hålls för att vara en absolut sanning, men, för honom betyder religion "vidskepelse, ehuru med åren systematiserad" och "[a]llt övrigt är blott en strid om namn." I juni 1915 återuppväcker signaturen J-r. Ellen Keys tankegångar om individen kontra det socialistiska samhället, dock utan att komma med något nytt.

Den sista artikeln som berörde egoismen publicerades i april 1920, en knapp månad innan Nya Folkviljan lades ned. Denna, "Egoismen" av E. N-öm., är den enda artikel som reviderats, den hade nämligen publicerats redan 1909.

Knappt två månader efter att Nya Folkviljan gått i graven föddes "Röda Fanor", en "tidskrift för den fria kommunismen, utgiven av sverges ungsocialistiska parti". Till skillnad från både Nya Folkviljan och Brand var Röda Fanor just en tidskrift. Röda Fanor var 32 sidor och innehöll längre artiklar, oftast 4-5 sidor, inga notiser och inga annonser. Den internationella anarkismen hade haft sin storhetstid på 1880-90 talen och den svenska mellan 1900-1910. Många artiklar är retrospektiva och ofta något nostalgiska.

Den individualistiska anarkismen nämns förhållandevis ofta. Mellan juli och december 1922 tas individualismen upp i varje nummer, from september nummret skriver C J Björklund en artikelserie vars genomgående tema är individualism. I denna förklarar Björklund att det finns två sorters anarkister, de kommunistiska och de individualistiska. Den kommunistiska anarkismen är mer hemfallen åt altruism och samarbete än individualisterna. Vad de har gemensamt är bland annat att de båda motsätter sig att någon, exempelvis en statsmakt, styr över individen. Det är också vad som skiljer anarkismen från alla andra politiska åskådningar på den här tiden. Mellan de två anarkistiska riktningarna föreligger det enligt Björklund ingen avgörande skillnad. Genom att betona anarkismens skillnad mot andra ideologier slätar han samtidigt över de inbördes skillnaderna, även om han säger att det finns två sorters anarkism.

Ungsocialismen

I Stockholm bildades 1892 den ”Socialdemokratiska ungdomsklubben”. Det var ungdomar som fått sin ”proletära skolning” i något som kallades för ”Socialistiska barnrörelsen” och som nu ville starta något som de själva, utan vuxnas inblandning, skulle sköta och driva. En ålders-gräns för medlemmarna sattes till max 15 år. Den ändrades snabbt till 20 och knappt tio år senare, vid kongressen 1901, sattes minimigränsen till 15 samtidigt som den övre gränsen togs bort.

Under åren närmast efter bildades det fler ungdomsklubbar runt om i landet, främst i stor-städerna. Och 1896 ansågs tiden mogen för att de socialistiska ungdomsklubbar, som nu hade hunnit bli sex till antalet, skulle bilda ett nationellt förbund.

Ungsocialisterna var rent formellt en del av den socialdemokratiska arbetarrörelsen men de kom tidigt på kant med SAP (Socialdemokratiska arbetarepartiet), främst var det synen på parlamentarismen som en väg till förändring som skilde dem åt.⁴ När ”Sveriges socialistiska ungdomsförbund” officiellt bildades blev sprickan dem emellan tydlig. Bland arbetsuppgifterna för den då bildade centralkommittén föreslogs att de skulle ”Gent emot alla radikalt-borgliga [sic] kompromisser från den svenska socialdemokratins sida framhäva socialismens verkliga revolutionära teorier.” Under slutet av 1880-talet och början av 1890-talet hade det socialdemokratiska partiet genomgått en ideologisk renodling och klimatet för anarkisterna blev allt sämre inom partiet. På SAP:s andra kongress, i Norrköping 1891, antog man en resolution där det bland annat heter att anarkismen åsyftar ”att uppföra den socialistiska organisationen av arbetet för den absoluta och orimligt överdrivna individuella självbestämningrätten, förklarar partikongressen denna anarkistiska samhällsteori för antisocialistisk.” Och att man därför ”bör bestämt taga avstånd från de anarkistiska partibildningarna”

Även om man var mycket kritisk gentemot parlamentarism och reformism så var Ungsocialistiska förbundet ännu inte uttalat anarkistiskt. Kullen på schismerna mellan den anarkistiska antiparlamentariska majoriteten och den mer partitrogna falangen nåddes efter ungsocialisternas kongress 1903, då Malmöklubben bröt sig ur för att bilda det mer SAP-vänliga ”Socialdemokratiska ungdomsförbundet”. Hinke Bergegren och Carl Schröder⁵, två av de ledande ungsocialisterna, blev i december 1906

⁴ En rent anekdotisk parentes: 1895 ryktades det att SAPs distriktsstyrelse i Stockholm hade anslagit 500 kronor för att agitera mot sin egen ungdomsklubb. Denna satte genast hårt mot hårt och anslag hela sin kassa (5:42) för att störta partiet.

⁵ Båda var bland annat redaktörer för ungsocialisternas tidningar, Brand respektive

Stirner och individualismen i Ungsocialistiska partiet efter kongressen 1912

koppling mellan den inbördes hjälpen och egoismen är konklusionen Elving gör, att utan tvångs- och kontrollorgan i samhället skulle alla bli jämlika egoister i fri sammanslutning, är den slutsats som är logisk att dra ur Stirners ”förening av egoister” om man är influerad av både den vanliga, kommunistiska anarkismen och Stirners egoism.

När Jensen fyra år senare skriver sin biografi över Stirner, verkar inte heller han ha några större problem med det resonemanget. Vad han inte vill gå med på är att människan måste vara i ett ständigt ”allas kamp mot alla”. Denna eviga kamp är bara ett resultat av ett sjukt samhällssystem. Samtidigt ska man inte sika fatta Stirners prat om allas kamp mot alla ”allt för strängt.” Men som Jensen själv påpekar strider Stirners ”allas krig mot alla” mot en del andra saker i hans filosofi. Det mest uppenbara är själva grunden, egoismen, det är helt enkelt inte till gagn för individen att vara i en ständig kamp mot alla hela tiden, tvärtom det som är mest gagnfullt är i regel att slå sig samman med andra. Om inte annat för att människan är en social varelse som trivs i andras sällskap.

De rent ideologiska skillnaderna var inte tillräckligt stora för att ha kunnat orsaka den strid som ägde rum inom det Ungsocialistiska partiet och som kulminerade på denna kongress. Att folk hade olika åsikter, i bland väldigt skiftande, var man van vid. Bara två år tidigare hade diskussionen varit både livlig och hård angående syndikalismen utan att någon sett någon fara i det. Att kongressen dessutom inte ville diskutera om individualisterna var välkomna i partiet tyder även det på att det inte var den ideologiska splittringen som var det avgörande. Istället kan det ha varit en vilja att göra upp med de som ställt till med problem för ungsocialisterna, både genom att stjåla från klubbar och medlemmar och genom att uppmuntra till brott, och därigenom dra på sig fördömande från både socialdemokratiskt och borgerligt håll. Att med ett kongressbeslut en gång för alla fördöma dessa, och därmed avsäga sig ansvaret för deras handlingar måste ha varit lockande. I och med kongressens uttalande blev den individualistiska grenen av ungsocialisterna knäckt och inte bara den besvärliga delen av dem tystnar utan även de ”seriösa” Karl Elving, Waldemar Bernhard mfl tonar ned sina egoistiska principer eller försvinner från partiet.

uteslutna ur SAP.5 I och med detta var splittringen total. Vid sin kongress 1909 ändrade socialistiska ungdomsförbundet namn till ”Sveriges ungsocialistiska parti”, då var alla rester av den socialdemokratiska ideologin sedan länge borta och partiet var i både teori och praktik ett anarkistiskt förbund. De ställde givetvis inte upp i några val och det måste väl betraktas som något unikt för ett politiskt parti.

Tage Lindbom skrev i sin historik över den socialdemokratiska ungdomsrörelsen, 1945:

Att det inte blev dessa ungdomar förunnat att införa det socialistiska samhället, måste betraktas som en stor lycka. Men bakom alla fraser och befängda idéer, bakom det teoretiska virrvarret och den odisciplinerade kamplustan mot alla jordiska och himmelska auktoriteter kunde man ändock skönja en allvarlig strävan /.../ Innerst inne ville de unga bråkmakarna tillhöra den stora arbetarrörelsen och deras kätterska tankar till trots stodo dock deras strävanden i en viss samklang med den övriga rörelsen. Partiet hade säkert kunnat göra en hel del av dessa ungdomar till duktiga och entusiastiska partiarbetare, bara de tagits om hand och givits en bättre vägledning.

Citatet ovan ger nog en ganska rättvis bild av hur SAP såg på ungsocialisterna innan 1903 när den mer ”partitrogna” grenen bröt sig ur. Efter det ignorerades ungsocialisterna totalt. Samtidigt pekar citatet på den ideologiska förvirring som var utbredd i förbundet fram till 1903-1904.

Ungsocialistiska partiets huvudsakliga syssla var agitera för frisocialism och mot militarismen och kyrkan. Hur stor den ungsocialistiska rörelsen var är svårt att avgöra. Partiets mest aktiva tid var förmodligen 1913-1917 i och med kampanjen för Amaltheamännens frigivningen, den antimilitaristiska agitationen före och under första världskriget och hungerdemonstrationerna 1917. Medlemsantalet ökade mellan 1915 och 1919 från knappt 800 till drygt 1.900 personer.

Efter 1919 gick det allt sämre för partiet. De drogs med stora ekonomiska problem, och allt eftersom även vikande medlemsantal. Vid 1920-talets inträde hade det blivit så att Ung-socialistiska partiet i stort sett fungerade som SACs politiska gren, de flesta ungsocialister var organiserade i SAC och detta tog också en hel del energi från de ungsocialistiska aktiviteterna.

1934 ändrar de, efter många års diskussioner, namn till "Anarkistiska propagandaförbundet". Men då var det inte många som brydde sig, aktiviteten var i det närmaste noll. Enligt John Andersson, som skrivit om SACs historia i Med SAC i 40-årig kamp, ska de ha varit med och startat något som kallades "Internationella hjälpkommittén" 1947, tillsammans med just syndikalisterna. Det sista livstecknet jag funnit från det anarkistiska propagandaförbundet är en inbjudan till nostalgifärd från 1950, den borde trots allt vara ganska betecknande för de sista femton åren.

I Anarkismen dess grundtext som G. Henriksson-Holmberg skrev 1928, på uppdrag av Ungsocialistiska förbundets verkställande utskott, skriver han att det då fanns cirka 6000 anarkister i Sverige varav 1500 organiserade ungsocialister. Vad det gäller den åldersmässiga fördelningen hänvisar han till en "enquete" som en Hamon ska ha gjort bland svenska anarkister. Vilket år denna enkät gjordes framgår tyvärr inte men Henriksson-Holmberg ansåg den uppenbarligen vara representativ för det dåvarande läget, 1928. åldern på de svarande var "19 till 50 år och däröver. Mer än 6/7 av de personer, vilka ha besvarat hans enquete, äro minst 40 år." Om vi ponerar att enkäten gjordes någon gång efter 1925 så var alltså sex sjundedelar av den tidens aktiva anarkister (i alla fall så aktiva att de svarade på enkäten) minst sju år när den första ungsocialistiska föreningen bildades, och tio när själva förbundet bildades. Det verkar troligt att den ungsocialistiska rörelsen dog ut just på grund av att de aldrig lyckades föryngra sig. Det var i stort sett samma människor verksamma hela tiden. Detta styrks också av den bild man får när man läser Karl Fernströms krönika över Ungsocialismen.

Ungsocialistiska förbundet hade allt som allt tre förbundsorgan. Det var "Brand", startad 1898 och som existerat i olika former ända sen dess, och "Nya Folkviljan", som lades ner 1920. Nya Folkviljan startades 1906. Båda dessa utkom tidvis som veckotidningar. Efter att Nya Folkviljan lagts ned startades i augusti 1920 ett månadsmagasin kallat "Röda Fanor", den var till skillnad från de andra mer inriktad på längre och mer teoretiska artiklar. Efter tre år lades även den ned.

Nya Folkviljan.

menade att man inte kunde ta individualismen på allvar då den inte hade någon konkret skiss på hur produktion och distribution skulle skötas i ett egoistiskt samhälle.

Också vilken fördelningsprincip som var den önskvärda togs upp. Ett stående argument var att individualisterna stod för den gamla socialdemokratiska devisen åt var och en efter hans arbete, mot den anarkistiska åt var och en efter behov. Elving förklarade att han tyckte det var omoraliskt att inte arbeta och att efter behovs principen därför inte var önskvärd.

Det mest brännande var dock det som Jensen och Elving var inne på: de biologiska aspekterna. Argumenteringen låg på alla plan. Allt från Elvings försök att bevisa nödvändigheten av inbördes kamp genom att hänvisa till naturen och till Krapotkin, Haeckel och andra. Senare beskrivet av Jensen som "hans kvasivetenskapliga snobberi". Lågvattensmärket stod Jensen själv för när han frågade om människorna skulle börja äta varandra bara för att det finns andra djur som gör det.

Argumenten för och mot individualismen var många och sinsemellan olika. Den största enhetligheten stod de som ville släta över och inte anta något uttalande. Också de som tyckte precis tvärt om hade en inbördes homogen argumentering. I den frågan var det å andra sidan inte mer än att ta ställning till om man tyckte att individualisterna var till last för rörelsen eller inte.

I den mer ideologiska debatten var argumenten betydligt mer skiftande. Här samsades biologiska och politiska argument för och emot individualismen med rena personangrepp.

Diskussionen var givetvis inte så strukturerad som den kan verka här. I kongressprotokollet upptar debatten 14 sidor. Som redan nämnts antogs Jensens uttalande med en knapp majoritet. De båda övriga motionerna avslogs. Efter voteringen om Jensens uttalande ville Elving att kongressen skulle göra ett uttalande om "huruvida det var till skada för rörelsen att individualisterna tillhörde partiet". Kongressen beslöt att inte behandla frågan.

Att man tillät ett beslut med en minimal majoritet i en viktig principfråga var med säkerhet olyckligt. Men förvånande nog hördes det inte några större protester efter kongressen. Något ligger det kanske i den kritik mot Brands redaktion som framkom under kongressen, att den skulle vara partisk och favorisera den kommunistiska riktningen, och att det kanske är därför som man inte kan se någon kritik mot kongressbeslutet.

I debatten mellan Elving och Jensen, märks bland annat hur enkelt det skulle kunna ha varit att jämka ihop de två riktningarna. Vid en samman-

för de båda riktningarna att samsas inom partiet, i det praktiska var det ju inte någon skillnad. De som var för ville i regel ha klarhet i vad som gällde, många tyckte att individualisterna orsakade splittring, eller till och med verkade för partiets upplösande. Vissa som ideologiskt sätt ogillade individualismen tyckte att så länge de erkände partiets existensberättigande skulle de få vara medlemmar. Jensen avslutade debatten genom att påpeka att om inte kongressen kom med ett klart besked och gjorde ett uttalande angående individualismen nu, så skulle frågan komma tillbaka på nästa kongress.

Att det låg något i detta verkar de flesta förstått för när man röstade om huruvida man skulle göra ett uttalande röstade hela 18 av kongressens 33 ombud för, 11 röstade mot. När man sedan skulle ta ställning till om det var det av Jensen föreslagna uttalandet som skulle antas var enigheten betydligt mindre. Förslaget antogs med 14 röster mot 13, fem personer reserverade sig mot beslutet.

Tongivande, och mest aktiva i den mer ideologiskt färgade diskussionen är Karl Elving, individualist och troligen författaren till Uppsalaklubbens båda motioner, och Albert Jensen, kommunist. Elving menade att det rådde begreppsförvirring, egentligen strävade de för samma sak. "Vi har ingen privat äganderätt i det här samhället. 'Med privat egendom menar jag när var individ får frukterna av sitt eget arbete.' Låt oss ge alla privat äganderätt." Individualisternas "privategoistiska drifter" och kommunisternas "gemensamma egoism" är lika och har samma berättigande. I ett samhälle utan tvångsorgan skulle alla vara likvärdiga, ingen skulle längre acceptera att vara förtryckt. Ett samhälle med jämlika egoister skulle bildas. För att underbygga sin tes hänvisar han till Krapotkins teori om inbördes hjälp.

Efter att Elving hade använt sig av kommunisternas grundtes, den inbördes hjälpen, kontrar Jensen med att "erkänna egoismen som drivkraft till våra handlingar, utan att där för vara individualistisk anarkist." "På ren svenska" betyder den individualistiska principen "sko dig själv och ge fan i andra!"

Den inbördes kampen betvivlar han inte, men att som Elving koppla ihop egoismen med den vill han inte göra. Hans resonemang går istället ut på att egoismen är en naturlig drift som får sitt utlopp i den inbördes kampen. Genom att människan är högre stående har hon dock förutsättningen för att ställa sig över den.

Att det var dessa båda som var helt dominerande är tydligt, men de var inte ensamma. Flera andra, de flesta negativa till individualismen, anförde olika ideologiska och biologiska argument. Bland andra Birger Svahn

Individualismens intåg

Precis som i de flesta andra politiska föreningar och rörelser kan vi dela upp ungsocialistiska förbundets medlemmar i två grupper; en grupp som bestod av den absoluta majoriteten och som mest var aktiva på det lokala planet. Och en grupp av de som oftare gjorde sig hörda; i förbundets tidningar eller som agitatorer, som satt på förtroendeuppdrag eller som under kortare eller längre tid arbetade på något annat sätt inom förbundet. Om vi till denna grupp lägger de "intellektuella" och det fåtal akademiker som rörelsen hyste så har vi rätt väl ringat in de som kommer att figurera fortsättningsvis i uppsatsen.

Individualismen diskuterades förhållandevis tidigt bland de teoretiskt bevandrade. Redan innan sekelskiftet blev Nietzsches form av individualism känd, men man kan knappast säga att individualismen "slog igenom" förrän 1908. Då den började diskuteras i Brand och Folkviljan. Civilisationskritiken hade frodats i det intellektuella klimat som rådde i hela norra Europa under hela sista hälften av 1800-talet med en avslutande kulmen strax innan sekelskiftet. Denna svaldes med hull och hår av de mer filosofiskt lagda ungsocialisterna.

Gunnar Lundstedt beskriver det litterära klimatet i de kretsarna, kring 1906, så här:

[Also sprach Zarathustra] var det lämpligt att bitvis kunna utantill, om man ville hävda sig bland övermänniskorna på Verdandi. /- - / [M]en även Oscar Wilde började redan räknas till de odödliga. Alkmans översättningar voro klenoder i ungsocialisternas bibliotek, där de trängdes med Büchners 'Kraft och materia', Max Nordaus 'Paradoxa' och 'Nuttidslögner', Darwins 'Arternas uppkomst', Langes bok om materialismen, pessimisterna Schopenhauer och Hartmann för att nu inte tala om österrikaren G. Freidrich Kolbs 'Menniskoslegtets Kulturhistoria med särskilt fästadt afseende vid folkens regeringsform, politik, religion samt frihets- och välståndsutveckling. En allmän Verldshistoria lämpad efter nutidens behof.'

/- - / Den verkliga bruksanvisningen för ungsocialisternas liv och lära levererade dock Max Stirner. Dennes egenartade arbete 'Den ende och hans egendom' - en den hänsynslösa frihetens Höga Visa - hade även den kommit både i en dansk och senare även i en svensk översättning.

omdanning av samhällsförhållandena genom upphävandet av den privata eganderätten till produktionsmedlen, medan däremot den individualistiska anarkismen oftast propagerar för den privata egendomsformen, som en garanti för individens obegränsade, suveräna frihet;

da varje socialistisk rörelse måste sträva, att genom skapandet av arbetarklassens samhörighetskänsla framalstra den klassolidaritet, som är nödvändig för en massaktion mot kapitalismen och dess våldsorgan (staten o.s.v.) och den individualistiska anarkismen huvudsakligen väddar till varje enskild individs trånga egenintresse och absoluta individuella självhävdelse, vilket blott är egnat döva samhörighetskänsla och solidaritet;

så betraktar kongressen denna individualistiska anarkism, som en mot socialismen fiendlig riktning.

Ett så kategoriskt avvisande var det inte många som räknat med och flera av de efterföljande talarna ville släta över något och motsatte sig ett uttalande, även sådana som var mot individual-anarkismen. Risken för en splittring inom partiet gjorde att man hellre var något mer taktisk, och vissa ville inte ta något beslut alls.

Diskussionen som sedan följde var egentligen två diskussioner som höll sig på olika plan och därför gick förbi varandra. Först fanns det de som såg till de praktiska effekterna av att ha två konkurrerande läror inom ett parti, och som även menade att individualisterna ställt till det för alla ungsocialister. De andra var de som såg det hela som ett strängt ideologiskt spörsmål.

Till den förstnämnda, mer praktiska gruppen hör de flesta talarna. Bland dem Möller, delegat för Stockholm, okänt vilken klubb. Han ansåg att de individualistiska anarkisterna förstört mycket för klubbarbetet i Stockholm, och var kategoriskt avvisande gentemot dem. Genomgående kan sägas att stockholmsdelegaterna var mer negativa mot att ha individualisterna kvar inom partiet, delegaterna från landsbygden tyckte i regel att de båda riktningarna kunde samsas. Ada Shiött från Kiruna tyckte att "[d]e stora meningsskiljaktigheterna finna vi i landsorten det icke vara stor skillnad på. Det splittrar icke att ha båda riktningarna inom samma parti."

Under debatten som följde var det lika många som talade för som mot att göra ett uttalande, de som var mot tyckte att det inte borde vara så svårt

På Ungsocialistiska paritets kongress den 22-24 juni 1912 i Stockholm kom det till sist till en slutgiltig uppgörelse mellan den individualistiska och den kommunistiska anarkismen inom Ungsocialistiska partiet. Många ville att Ungsocialistiska partiet skulle ta klar ställning i frågan om individualismen.

Tre motioner förelåg som berörde individualismen. Uppsala socialistiska ungdomsklubb ville att man ”på ett lättförstående tydligt sätt, opartiskt påvisa både den individualistiska och kommunistiska anarkismens ställning till jordfrågan, samt framhållande av de båda riktningarnas framtidsmål och taktik.” Detta ”oavsett, om vi äro kommunistiska eller individualistiska anarkister.” även den andra motionen i ämnet var från uppsalaklubben. De ville få klarhet i partiets ställning gentemot den individualistiska anarkismen, ”då det på sista tiden påståtts att agitationen för den individualistiska anarkismen är till skada för och värkar splittrande på partiet.”

Den tredje motionen var från Grängesbergs ungsocialistiska klubb. De ville diskutera frågan: ”kan det vara till gagn för ungsocialismen, sådana diskussioner och skrivelser som förekommit i » Brand » och « Nya folkviljan » de senaste åren.” Centralkommittén, som yttrade sig om alla motioner i förväg, gav inga egna förslag till bifall eller avslag utan ansåg att man skulle diskutera motionerna på kongressen.

Debatten om den individualistiska anarkismen blev mycket lång. Den påbörjades på efter-middagen den 23 juni, kongressens andra dag, efter några timmar bröt man för kvällen. Diskussionen återupptogs dagen efter och fortsatte ”nästan hela förmiddagen.”

Uppsalaklubbens motioner behandlades på en gemensam punkt, deras förslag om utgivande av en broschyr angående individualisternas och kommunisternas respektive inställning till ”jordfrågan” avslogs ganska odramatiskt och debatten kom att handla om den andra motionen, ett klargörande av partiets inställning till den individualistiska anarkismen. Inledningsvis föreslog Albert Jensen att kongressen skulle anta ett uttalande som han formulerat. Uttalandet lyder i sin helhet:

Angående den ungsocialistiska rörelsens ställning till den så kallade individualistiska anarkismen uttalar 1912 års kongress:

då den ungsocialistiska rörelsen strävar, i enlighet med vad namnet anger, efter etablerandet av socialistiskt samhällskick, vilket i allra främsta rummet innebär en ekonomisk

Även skönlitterära författare som Strindberg och Ibsen var omtyckta i dessa kretsar, eller som Lundstedt uttrycker det, ”det berodde inte på någon tillfällighet att förbundstidningen hade döpts till ’Brand’.” Av de många författare som tas upp i citatet ovan är det inte så många som har någon anknytning till socialism eller anarkism, det förenande torde vara deras fientliga inställning till samhället. Deras läror gjorde sedan de ungsocialistiska teoretikerna en egen brygd av, som i stort är ganska lik Ellen Keys syntes av Nietzsche och socialdemokratins som hon presenterar i sitt häfte ”Individualism och socialism”. Utkommen redan 1895.

Bland ”arbetarna” var det betydligt ovanligare att inhämta den anarkistiska teorin direkt från böckerna, men därför får man inte tro att de inte visste något om den. Idén om att arbetarna skulle bilda sig själva togs vid den här tiden på stort allvar. Om man tittar i ungsocialisternas tidningar från den här tiden så ser man att de litterära kraven på läsarna tidvis var mycket höga. Artiklarnas innehåll varierade mellan rent förtal av kyrkan och andra meningsmotståndare, och debatter om filosofi på förhållandevis hög nivå.

Vi ska ta oss en lite närmare titt på Ellen Keys skrift för att se hur individualismen kunde uppfattas inom de socialistiska kretsarna innan Stirners tankar så att säga blev allmängods.

**Den solidariske
övermänniskan; Nietzsche
enligt Ellen Key**

**Ungsocialistiska partiets
kongress 1912**

fiende ingenting som visar de anklagades syn på saken. Men trots att beskyllningarna i regel är vaga så är de samstämmiga i sina uppgifter och har stöd för sig i protokollen från 1912 års kongress.

Ellen Key (1849-1926) var kring sekelskiftet en mycket aktiv författare med ett brett ämnesregister. Mest känd är hon för sitt engagemang för kvinnofrågor. Hon var starkt kritisk mot den dogmatiska kristendomen, men betonade ofta i sina arbeten dygden och det sedliga. 1895 skrev hon ett litet häfte, baserad på två essayer om Nietzsche. Hon förklarar i förordet att hon då hon skrev Individualism och Socialism inte hade läst något av Nietzsche.

Key verkar inte ha läst Stirner själv även om hon känner till honom. Han nämns helt kort i personregistret som ”en föregångare såväl till anarkismen som till Nietzsche.”

Som Key skriver är både socialismen och liberalismen barn av den Franska revolutionen, men ”[l]iberalismen, den äldre brodern, håller sig förnämnet emot den yngre.” Och vägrar konsekvent att ta sitt syskon på allvar, trots det har liberalerna allt eftersom fått tillgodose ett antal av socialismens krav. Key nämner flera lagar om arbetsskydd och -rätt som exempel på detta. Men eftergifterna har de bara gjort för att inte förlora makten till socialdemokraterna, försvarar sig liberalerna med. Om socialdemokraterna skulle få makten skulle allt vad frihet och kultur heter utplånas, eftersom all individualitet skulle förkvävas av socialismens rättvise- och likriktningsspatos.

I Individualism och Socialism med undertiteln Några tankar om de få och de många vill Key med hjälp av Nietzsche motbevisa påståendet att individen skulle gå under i ett socialdemokratiskt samhälle. Här får vi inte glömma att det på denna tiden inte fanns någon skarp gräns mellan de olika socialistiska schatteringarna. Den socialdemokrati Key skriver om var visserligen evolutionär men har annars inte mycket gemensamt med den vi i dag känner till. Bland annat avfärdar hon majoritetsstyret som en medelmåttornas diktatur.

Key bekräftar vad både Stirner och Nietzsche hävdar, att människans utveckling pendlar mellan ytterligheterna ”själfkänslan och medkänslan.” I den anarkistiska debatten har man använt sig av begreppen ”altruism”, inspirerad av Peter Krapotkins tes om ”inbördes hjälp i naturen”, och det andra begreppet var då ”egoism” i Stirners definition. Ett bra exempel på dessa definitioner ger Carl H. Andersson i sin artikel ”Individualismen”:

”En grundorsak till uppkomsten av de olika riktningarna inom anarkismen, tror jag vara den, att kommunismens anhängare (Krapotkin m.fl) antagit altruismen som drivfjäder för den inbördes hjälpen. Andra återigen som förkastat [sic]

altruismen, har sökt bagatellisera den inbördes hjälpen och betraktat den inbördes kampen, som den förhärskande i naturen.”

På ena sidan står altruismen, i Keys tappning det kristna idealet, medkänslan. Key exemplifierar med den mest framstående av de kristna socialisterna, Tolstoy. Som för att rädda mänskligheten och ”sin nästa”, offerar sin individualitet. Den andra extremen är den rena individualismen, ”själfkänslan”, som personifieras av Nietzsche.

I motsats till Tolstoys självförsakande medkänsla ”drömmer icke [individualismen] om att minska lidandet på jorden, hvilket den anser oundvikligt. Den yrkar endast att man bör hindra det lidande, som skulle uppstå, om de högre stående individerna hindrades att nå sin fulla utveckling och att erhålla full frihet för sina personligheter.” Individualisten tar alltså ingen notis om helhetens, hela mänsklighetens, goda utan endast vad som är bäst för ”de högre stående”.

Definitionen av individualismen, eller egentligen, individualismens syn på mänskligt lidande, visar på en punkt där Nietzsche skiljer sig från Stirner. Stirner gör aldrig skillnad på människorna, det är individen i och för sig som är intressant för honom. Key använder sig av Nietzsches uppfattning att det finns ”högre” och ”lägre” stående människor och att det är rätt att offra de ”lägre” för de ”högre”.

Huvudvikten i hennes arbete ligger vid skillnaderna mellan socialism och liberalism. Skulle ett socialistiskt styre förkväva individen? Nej, säger Key, ett varaktigt socialistiskt samhälle måste vara baserat på två saker. För det första kan det bara låta sig göras om alla som berörs själv är övertygade om att det är socialismen som är det bästa för dem. ”[H]istorien [har] aldrig visat oss någon varaktigt yttre omdaning annat än genom en inre omdaning”. Det andra som krävs är ett decentraliserat styresskick, det skulle få varje individ att känna att man var delaktig i staten. Ett decentraliserat system skulle ha den flexibilitet som krävs av ett samhälle där alla kan utveckla sin individualitet och låta de ”stora personligheterna” blomma. I en majoritetsdemokrati är risken däremot stor att de ”stora personligheterna” skulle tvingas att inrätta sig i ”hjorden” av medelmåttor.

Ellen Key använder begreppet ”individualist” i två meningar. Dels en person vilken som helst, fri att utveckla sig själv som person. Och dels Nietzsches övermänniska, den skapande fria själen som står över ”hjordmänniskorna”. I ett socialistiskt samhälle skulle alla få chansen att utvecklas till fria individer, utan sådana skulle både den kulturella och den in-

En av de mer uppskattade poeterna inom den ungsocialistiska rörelsen var den redan nämnda Leon Larsson, hans dikter var mycket uppskattad på möten och han var ofta publicerad i Brand. Till sist hemföll han åt att skriva ett verk som blev populärt i större kretsar än hans diktsamlingar, en så kallad ”avslöjande roman” om just Ungsocialisterna. Samhällets fiende, som den heter utkom i minst sju upplagor på Albert Bonniers förlag.

Huvudpersonen i Samhällets fiende är till stora delar Leon Larsson själv, en ung poet som lockas in i de ungsocialistiska klubbarna och förleds till olagligheter genom en mycket förenklad individualistisk / anarkistisk argumentation. Skulden läggs till stor del på en figur i romanen vid namn Stockman, redaktör för ”Facklan”. En inte särskilt smidig omskrivning för Hinke Bergegren, som då var redaktör för Brand.

I Samhällets fiende redogör Larsson för rån, spioneri, dynamitsmuggling och annat som planlades i revolutionens namn men som till sist bara gagnade brottslingarna själva. Karl Fernström ger i Ungsocialismen Larsson och andra, icke namngivna, medlemmar i Stockholm Norra skulden för att ha planerat sådant själva, men utan att genomföra det, och att han sedan försökt vältra över ansvaret på Bergegren. De resonemang som återges i Larssons bok, att det är berättigat att stjäla från kapitalister och banker eftersom man då bara exproprierar det som de har exproprierat från arbetare, har definitivt förekommit i Stockholms ungsocialistiska kretsar. Hinke Bergegren refererar i Ungsocialismen en debatt om detta redan på 1890-talet.

En annan sak som retade upp de kommunistiska anarkisterna var att individualisterna ansågs parasitera på solidariska eller godtrogna ungsocialister. En av dem som blev utsatt för detta var ingen mindre än Karl Elving, av C. J. Björklund beskriven som ”den individualistiska anarkismens profet i Sverige.”

Om det är rättvisa beskyllningar som riktas mot individualanarkisterna, egentligen bara de i Stockholms norra, går inte att säga, men klart verkar det vara att vissa av de som kallade sig individualanarkister gjorde sig skyldiga till stölder och rån. Och att vissa använde sig av den egoistiska filosofin för att rättfärdiga parasiterande på andra ungsocialister. Att parasitera på andra var individualisterna dock långt ifrån ensamma om. Vissa levde tidvis på att åka runt och bli försörjda på klubbarnas eller enskildas bekostnad, och inte sällan på att stjäla från dem. Även stölder från den egna klubbkassan förekom.

Alla dessa uppgifter får man ta med en nypa salt, då vi bara har krönikor och memoarer att gå på och med undantag från Leon Larssons Samhällets

De individualistiska teoretikerna, Stirner och Nietzsche, mottogs som vi sett väl av ungsocialisterna. Det gjorde också den moderna individualismens upphovsmän, främst J.H. Mackay, i någon mån även B.R. Tucker. Även om Albert Jensen, och säkert många med honom tyckte att de ”synes oss väl metafysiska eller måhända enbart småborgerliga,” verkar det ha funnits en stor förståelse för individualanarkismen. Säkert mycket beroende på att många, däribland Jensen och även Mackay själv, försökte visa att den praktiska skillnaden inte var så stor. Inom de ungsocialistiska klubbarna kunde de flesta samsas friktionsfritt. Men även om man inte var negativ mot individualismen i sig så kom snart individualismens förespråkare att förknippas med splittring och olagligheter.

Det enda sättet att få någorlunda reda på vad de som förespråkade individualismen gjorde och vad de andra tyckte om dem är att gå till de biografier och krönikor som finns om denna tid. Av de få böcker som skrivits är den redan flitigt citerade Unsocialismen av Karl Fernström den mest informativa, i C.J. Björklunds memoarer Anarkist och agitator nämns även en del om individualisterna. Av det man kan läsa sig till verkar författarnas attityd gentemot individualisterna vara att de ställer till besvär och uppträder omoraliskt.

Vad individualisterna rent faktiskt har gjort är det sällan man får veta. Men de verkar ha varit energiska agitatorer och som sådana ha verkat splittrande i de ungsocialistiska klubbarna. En flera gånger omtalad historia berättar om en person som under en debatt i Malmö skulle ha sagt att det är individens rätt att våldta barn, eftersom individen först och främst har att se till sin egen njutning. Det borde vara den mest extrema individualistiska agitationen som förekom, och det är inte förvånande att sådant upprörde.

Vanligare och i alla fall något mer sansad var tanken på att begå bankrån och liknande för att dels finansiera klasskampen och dels som ett led i klasskampen, någonting i stil med att ta från de rika och ge till de fattiga. Förespråkare av denna idé var bland andra bröderna Larsson, Leon och Emerik, båda kända från den ungsocialistiska klubben Stockholm norra, Emerik även i tidningen ”Individen”. Någon praktisk tillämpning blev det inte. Georg Schröder, även han känd från Stockholm Norra och Individen, propagerade också för ”stölders berättigande i klass-kampen.” Till skillnad från de andra gick han från ord till handling och enligt Karl Fernström ”drog [han] ut på en regelrätt stöldturné”. om han satte några politiska förtecken på stölderna berättar inte Fernström.

dustriella utvecklingen stanna upp. ”Liksom individen i och genom familjen uttrycker sitt väsen som medlem af släktet, så uttrycker han i arbetet sitt väsen som medlem af samhället.” Genom att arbeta med något man tycker om och där man är delaktig i hela produktionen, Key exemplifierar med hantverkare, så mår man bättre som person än om man jobbar med något monotont fabriks-arbete. Nietzsches tes om ”viljan till makt”, blir i Ellen Keys tappning att man söker välmående, ”viljan till sällhet.” För att arbetaren ska bli delaktig i produktionen krävs ett socialistiskt samhälle. Ett övertagande, makt, över fabriker. I det socialdemokratiska samhället hon skisserar blir ”viljan till makt” alltså ”viljan till sällhet”, och arbetarna får förutom makt och välmående dessutom en upphöjd och välutvecklad personlighet.

Men även då den allmänna ”individualiteten” har höjts så finns de extra kreativa, genierna, kvar och måste finnas kvar. Om man genom likriktning tvingade konstnärer och andra ”mer utvecklad[e]” till ett normalt kroppsarbete som alla andra, skulle man beröva dem ”frihetskänslan och därmed skaparkraften”. Detta ”skulle slutligen visa sig vara till olycka - också för hvardagsmänniskorna.” Individualiteten är alltså grunden för ett socialdemokratiskt samhälle, och för dess utveckling.

Det skrevs redan 1895, ungefär samtidigt som Nietzsche blev på tapeten första gången. Som vi ser var det inte ett socialdemokratiskt samhälle som vi tänker på det idag hon diskuterade, utan en utopi som ligger betydligt närmare den som ungsocialisterna förespråkade.

Stirner kommer till Sverige

Individualismen i praktiken

annat att "Ungsocialismen skulle ge sig själv ordentligt på käften om den gav plats för den individualistiska anarkismen och därmed antisocialism."

Albert Jensen skiljer på Max Stirner och hans egoism och den Individualistiska anarkismen som kom att utvecklas i Sverige. I artikeln "Individualistisk anarkism" behandlar han utslutande den politiska konsekvensen av Stirners egoism.

Stirners filosofi är han, i egenskap av kommunistisk anarkist, mycket kritisk till, men ändå uppenbart fascinerad. Samtidigt som han drar en tydlig gräns mellan Stirners filosofi och den "moderna individualismen" gör han sig själv skyldig till att politisera Stirners Der Einzige utöver vad som kan anses vara acceptabelt. Hans praktiska variant av Stirner blir mer "kommunistisk" än vad de flesta andra av Stirners uttolkare kommit fram till, det ligger alltså ganska nära Jensens egen politiska ståndpunkt.

Den individualistiska anarkismens förespråkare har han bara förakt till övers för. Han skriver i sin artikel "Individualistisk anarkism." att "Individualisten'.../ endast gav en karikatyrbild av den riktning den föregav sig företräda." Efter vad som framgår av texten så har Jensen misstagit sig på tidningens titel, det verkar vara "Individen"han syftar på.

Om Jensens kritik mot Stirner grundar sig i att han ville ha en "enig" anarkism i Sverige, så skulle det förklara åtskilligt i hans uppträdande. Från 1908, och troligen ett tag innan dess, fanns det verkligen två riktningar inom den svenska anarkismen. Den kommunistiska och den individualistiska riktningen var aldrig tillnärmelsevis jämnstarka. Individualismen har alltid varit en marginalföreteelse. Efter Ungsocialistiska partiets kongress 1912, verkar dock individualanarkismen definitivt ha spelat ut sin roll.

När Jensen fyra år senare skriver Max Stirner skulle han alltså kunna kosta på sig att behandla Stirners individualism som en anarkistisk teori vilken som helst och göra en något mildare bedömning av den. Då är den inte längre är något hot mot hans egen kommunism, utan tvärtom möjlig att inkorporera i den allmänna "anarkismen".

Men hur högt i kurs pessimism, kulturkritik och individualism än stod bland de mer belästa i de vänsterradikala kretsarna, så fanns det ingen offentlig debatt om individualismen innan 1908, inte så mycket som en tidningsartikel publicerades. Eller rättare Stirner nämns inte, Nietzsche nämns då och då men även det är sparsamt.

Men så händer det något, från 1908 och ett antal år framåt diskuteras Stirners individualistiska anarkism bland "gemene" ungsocialist, i klubbar och på möten. Individualanarkismen blir en konkurrent till den kommunistiska anarkismen. Kulmen på de ideologiska motsättningar som detta förde till nåddes på Ungsocialistiska Partiets (som de nu hette) kongress 1912.

Individen

tiska kommunismens tanke; därför menar den också att på alla sådana områden skall det komma att uppstå sammanlutningar av enskilda, som arbeta för tillfredsställelsen av sina speciella intressen och behov.

Vad Stirner själv säger verkar inte göra Jensen upprörd. Möjligen med undantag av Stirners förnekande av all moral, som Jensen gör ett ambitiöst försök att vederlägga. Jensen nöjer sig inte heller med att bevisa att även Stirner är en moralist, han gör också klart att det måste finnas en värdeskillnad mellan olika handlingar. "[']Om den martyr som dör på schavotten för att ha arbetat för mänsklighetens frigörelse, och den lille bedragare som bestulit sina kamrater äro lika goda, den ene som den andre?' Denna enkla frågeställning behöver inget svar. Vi måste alla vara överens om att dra en skarp gräns mellan dessa handlingar."

Den egoistiska filosofin finner Jensen ofruktosam och i alla fall delvis felaktig, men inte direkt obehaglig. Det mesta av den har han lyckats omforma till något närbesläktat sin egen ståndpunkt. När han gav ut Max Stirner hade de syndikalistiska idéerna vuxit inom den ungsocialistiska rörelsen och SAC hade börjat ta över som centrum för de aktiva anarkisterna i Sverige, däribland Jensen själv. Att i det läget citera en och en halv sida ur Den Ende där Stirner förordar fackföreningar, det enda stället i hela boken dessutom, kan knappast klassas som något annat än gratisreklam.

Om det inte är Stirners filosofi som sådan och inte de konsekvenser Stirner skildrar som är obehagliga för Jensen, varför beskriver han då individualismen som "osympatisk"? Svaret ligger troligen i det faktiska genomförandet av individualismen. De få praktiska exempel på individualistisk anarkism som Sverige "råkat ut för" kan knappast betecknas som lyckade (se separat kapitel). När man ser till vad de som sa sig företräda individualismen åstadkommit för ungsocialisterna så är Jensens reaktion förståelig.

Som en av de mest tongivande inom den svenska anarkismen måste hans fördomande vägt tungt. Att han så att säga slogs på två fronter verkar något inkonsekvent, men var troligen nog så effektivt. Han inkoporerar delvis individualismen i den större kommunistiska riktningen. I Max Stirner visar han att det går att ta till sig Stirners filosofi och ändå uppträda som de kommunistiska anarkisterna, i det praktiska skiljer sig inte lärorna åt. Å andra sidan är hans agitation mot individualismen på Ungsocialistiska förbundets kongress 1912 helt skoningslös. Där sade han bland mycket

Som synes är det ingen märkvärdig framställning av Stirners filosofi Jensen gör, det intressanta är hans ”randanmärkningar”. Efter en ingående och förhållandevis objektiv genomgång av Stirners filosofi avslutar Jensen sin bok med ett kritiskt avsnitt.

I detta för Jensen in Krapotkin och den kommunistiska anarkismen. Han säger att Stirners tal om att samhället alltid skulle vara invecklat i en ”allas kamp mot alla” är föråldrat i och med att Krapotkin visat på hur samhällslevande djur som inbördes samverkar gynnas i utvecklingen. Men Jensen menar också att det finns många likheter mellan Stirner och Krapotkin. Krapotkin säger att alla handlingar har ett enda ursprung, ”strävandet efter tillfredsställelse.” Detta är givetvis helt i linje med Stirners egoism. Till skillnad från Stirner förnekar inte Krapotkin all moral, hans moralregel är mycket enkel och stulen rakt av från både Bibeln och Kant. Den lyder ”Gör mot andra vad du skulle önska att andra skulle göra mot dig under liknande förhållanden.” Som vi redan sett är denna mening också den logiska grundregeln för ett egoistiskt samhälle.

Men också Stirner är moraliserande. Stirner skäms över det som Waldemar Johansson kallade för en ”krass och rå” egoism. Han säger att den som har en sådan egoism, Jensen exemplifierar med en ockrare, är ”besatt”. Besatt av girighet precis som man kan vara besatt av religionen. Kan det då inte vara så att girigheten ligger i ockrarens natur, att hans ego fylls av strävandet att tjäna pengar? Besattheten är för Stirner något självutplånande och förkastligt. Om det är så, då finns det även hos Stirner något gott och något ont. ”Och är det icke så, när allt kommer omkring, att Stirner blott bekämpar en viss moral, bekämpar fegheten, hyckleriet, nedrigheten, utbytningen, förtrycket, för att sätta något bättre istället.” Helt plötsligt är han inte den stora nihilisten längre, utan en ganska ordinär anarkist med en väl utvecklad känsla för dramatiskt språk.

Jensen betonar att Stirner i sina positiva avsnitt, som är få och i Jensens biografi kraftigt över-representerade, kommer den anarkistiska kommunismen nära.

Hans /.../ förening av egoister, som han tänker sig, skulle kunna utbredas till att omfatta hela samfundet, synes något nära sig den anarkistiska kommunismen. Detta samfund av egoister skulle emellertid icke kunna sörja för annat än det allmänna, det som var man behövde, men icke för det enastående, icke för den enskildes behov i alla avseenden. /—/ Men det är ju egentligen också den moderna anarkis-

I början av 1908 kom det första tydliga tecknet på ett seriöst intresse för individualismen. Den första mars utkom det första, och enda, numret av tidningen ”Indviden Anarkistisk organ for skandinavien.” Indviden var något slags samarbete mellan individualanarkister i Malmö och Köpenhamn och var tvåspråkig. Tidningen är tryckt på två A3 ark och hälften av artiklarna är skrivna på danska och hälften på svenska, till det kommer notiserna som var på danska. Av de sex artiklarna är endast en undertecknad med artikelförfattarens namn (en dansk vid namn Valdemar Birkebjerg). De övriga använde sig av förkortningar. Förutom sex artiklar innehåller ”Indviden” en översättning av en mindre text av Max Stirner, kallad ”Max Stirner och Staten.” och en ledare undertecknad ”redaktionskommittén”. På grund av att det är så svårt att avgöra vilka som står bakom respektive text och att de visar en sinsemellan ideologisk homogenitet har jag valt att redovisa de ideologiska tankarna som bara ”Indvidens”.

Den ideologiska grundtesen i Indviden var utpräglat stirneriansk. De är dock positivt ställda till praktisk kamp, även väpnad. Något som Stirner i Den ende förkastar. Efter vad man kan utläsa av artiklarna menar de att Anarkismen (underförstått den individualistiska anarkismen) och Socialismen (lika underförstått, marxismen) är motsatser. Socialismen är en centralistisk ”religion” som omöjliggör individualitet; ”Anarkismen er Socialismens diametrala Modsætning.” Socialismen strävar till individens inlämmande i staten / kollektivet. Anarkismen däremot står för politisk och ekonomisk decentrelisering, anarkisten är en självständig individ. Anarkisten erkänner ingen annan rätt än sin egen makt och han använder den ”til at udnytte alt omkring sig som Brugsgenstande.”

Det är inte bara staten som ska bekämpas utan även andra arbetarideologier. Främst vänder de sig mot socialdemokratin, som också innefattar kommunismen, som inte var så tydligt avgränsad innan den ryska revolutionen. Socialdemokratin ansågs centralistisk och dessutom var den, vilket gör det än värre, för statssocialism och parlamentarism. En stor del av utrymmet i ”Indviden” används till att vädra åsikter om de socialdemokratiska partierna. Detta är lite märkligt för i den övriga anarkistiska / ungsocialistiska pressen är intresset för att häckla socialdemokratin tämligen svalt vid den här tiden.

Av den politiska teorin märks inte så mycket mer än några ofta upprepade klyschor av typen ”Mennesket er og bliver Egoist.”, ”Socialdemokratin är auktoritär och bygger på lagarnas auktoritet. Anarkismen är antiauktoritär och bygger på friheten. Socialdemokratin ser massorna; anarkismen individen.” Möjligen var det så att det under klyschorna inte fanns så myc-

ket till egentlig teori. Sättet att skriva och argumentera ter sig ovanlig i jämförelse med de andra tidningar jag studerat. Artikelförfattarna gör halsbrytande generaliseringar och visar en total oförsonlighet gentemot det de vänder sig mot. Målet verkar inte vara att ha rätt i sak eller att överbevisa en meningsmotståndare genom korrekt argumentation.

Att de kunde sin Stirner, och antagligen sin Nietzsche med, är tydligt. Men de verkar inte så angelägna om att föra ut deras filosofi, snarare tar de avstamp ur den för att formulera sina åsikter i mer aktuella frågor. En intressant detalj är att de var mycket medvetna materialister. I artikeln "Socialisme og Anarkisme. Centralisation og Decentralisation." som i sina försök att åskådliggöra skillnaderna mellan socialism och anarkism (enligt de definitioner som nämnts ovan) är den mest klagörande texten vad det gäller deras ideologiska bas heter det att:

"Anarkisterne hævder, at alt eksisterende er Materie, Tankerne = Ideerne danner ingen Undtagelse herfra. Formerne, deres Udvikling og Forandringer skyldes Materiens Cirkulationskraft.

Individet er en Form af Materien, som udvikler sig til Selvbevidsthed. Dets Udviklingstrang - Egoismen - er Aarsagen til Individernes indbyrdes Kamp for Tilværelsen.

Denne Kamp om livsfornødenhederne bestemmer Produktions-, Omsætnings- og Ejendomsformernes Udvikling og Forandring.

Att det var i södra Sverige som det först märktes någon påverkan av Stirner är inte så konstigt, innan Den Ende översattes hade den funnits på danska i några år och var troligen i någon mån spridd i Malmötrakten. Dessutom hade anarkisterna i Malmö och Köpenhamn tydligen en del samarbete, så även muntligt kan en del av den individualistiska filosofin ha nått Sverige. Väl att märka, de ovan omtalade "övermänniskorna på Verdandi" hade (efter vad jag förstår) läst Stirner på tyska.

I Danmark har ändå inte den radikala vänstern varit någon större rörelse. Enligt G. H:son-Holmbergs "Anarkismen Dess grundtext" fanns det "ett par hundra" anarkister i Danmark 1928, när det enligt samma källa ska ha funnits sextusen i Sverige.

En korsning av Krapotkin och Stirner

ont och gott är ointressant eftersom alla handlingar sker för att gagna Ja-
get. Men om man tar bort all moral, hur ska då ett samhälle fungera? frågar
sig Jensen, och svarar med att ”Stirner sätter den enes egennytta upp mot
den andres. /—/ Om man lade egennyttan till grund för våra handlingar,
skulle envar lätt förstå, hur den som exempelvis ville väcka förtroende hos
andra omöjligt gjorde detta genom att ljuga.”

Så skulle alltså det egoistiska samhället fungera, ”gör mot andra som
du vill att de ska göra mot dig”. En inte helt ovanlig moralisk dogm, som
bland annat Krapotkin gjort till sin.

Staten och egendomen hänger för Stirner ihop. Den privata egendomen
beskyddas, som det är nu, av staten. De som besitter egendom gör det inte
i kraft av sin makt som det borde vara utan i kraft av den lagliga rätten som
staten givit dem. Om man tar bort denna ”rätt” skulle de många, som inte
besitter egendom kunna ta den, i kraft av sin makt. ”[']Om vi icke läng-
re vilja låta jordägaren besitta jorden, utan vilja tillägna oss densamma,
så sammansluta vi oss för detta ändamål, bilda en förening ... [sic] vilken
gör sig till egendomsbesittare; lyckas det oss så upphör den förre att vara
jordägare.” Egendom tillhör dig om du har makt att behålla den, och makt
kan man till exempel skaffa sig genom att sluta sig samman i föreningar.
Egendom tillhör någon annan om du erkänner det, alltså ett socialt kon-
trakt. Om man, som kommunisterna vill, låter samhället, kommunen, bli
den enda egendomsägaren, blir man lika underställd den som man var un-
derställd de privata egendomsägarna. Bara när man själv besitter egendom
är man fri.

För att det egoistiska samhället ska förverkligas krävs en revolution.
Men revolutionen, samhällets omvandlande, måste föregås av ett intellek-
tuellt uppror hos varje individ. ”[’A]lla slavar bli fria människor, så snart
de icke längre akta härskaren som sin herre.”

övriga tidningar

Från och med 1908 började också artiklar om individualism och Stirner dyka upp i Brand, i synnerhet i deras månadshäfte. I Brands Månadshäfte nr 3 presenteras Max Stirner för första gången i Sverige. Allt som allt var det fyra artiklar som publicerades under 1908. Det är dels en kort presentation av hans filosofi i artikeln ”Fria tänkare 2. Max Stirner.” av signaturen ”G. H-n.” och dels en längre artikel om individualanarkismen av Albert Jensen. Som dessutom publicerade en artikel om John Henry Mackay i Brands Månadshäfte nr 1/1909. (allt material av Jensen kommer jag att ta upp i ett separat avsnitt, Albert Jensen och Max Stirner). De övriga var en kort artikel av Karl Elving i Brand och en artikel av Einar Håkansson i Brands Månadshäfte.

När signaturen G. H-n. 1908 skriver en artikel om Stirner i Brands Månadshäfte beskriver han Stirner som ”Anarkismens metafysiker”, mer som en poet än en filosof, han skriver att ”’Der Einzige’ verkar på mig som ett storartat diktverk; knappast Nietzsche har nått Stirners storhet.” ”Om hans liv vet man knappast något - jag har sett uppgivet hans födelseår till 1806 och dödsåret till 1856.” Och det är i stort sett vad G. H-n. vet att berätta om personen Stirner. Han verkar inte vara bekant med det danska förordet till Den ende som Albert Jensen senare skulle komma att översätta till den svenska upplagan. Inte heller känner han till Mackays Stirnerbiografi. ändå är han uppenbarligen insatt i den tyska utgåvan av Stirners arbete. Artikeln ligger bitvis mycket nära Stirners text, mycket känns igen direkt från den senare svenska utgåvan. Tyngdpunkten ligger på en beskrivning av Stirners syn på skapandet av högre väsen, av gudar och andar. Och hur Stirner menar att man ska frigöra sig från dessa. ”Jag ödmjucar mig ej längre för någon makt, jag vet att alla makter äro medel för mig. Vad jag gör, gör jag ej för guds skull, ej för människornas skull, jag gör det för min skull.”

Egoismen ställs i motsats till socialismen. G. H-n. beskyller i Stirners namn socialismen för att förtrycka individen, det som bland andra Ellen Key försvarar den mot.

**I mänsklighetens intresse går man personligheten på livet .
Och som förut sitta vi fast i den religiösa principens dy: det heliga samhället blir en ny hustryann, ett nytt högsta väsen, som överhopar oss med plikter.**

Vore socialismen konsekvent, befriade den oss också från personliga åsikter. Och i själva verket gör den det, ty den

Den anarkistiska individualismens djärvaste apostel

Åtta år senare, 1916, ger Jensen ut en biografi över Max Stirner, Max Stirner Den anarkistiska individualismens djärvaste apostel, hans liv och åskådning. Bokens första femton sidor utgör den rent biografiska biten. Stirners levnadsteckning har Jensen enligt vad han själv skriver lånat rakt upp och ned från Mackays Max Stirner, sein Leben und sein Werk. Det har alla andra biografier om hans liv också och därför står det nästan exakt samma saker i Jensens bok som i alla andra, och som i den här uppsatsens kapitel om Stirners liv och filosofi.

Det första Jensen gör är att definiera Stirners filosofi som en lära. Att han alltså framför en uppfattning som han anser vara rätt. Att andra borde anamma denna uppfattning och att han anger vad som borde förändras för att man ska uppnå detta bättre stadium.

Idealet som Stirner sätter upp är den person som sätter sig över allt som binder honom. Den som river ned all religion, alla nationer och folk. Inte att man bryter alla band, som till exempel kärlek till en person utan de band, de idéer som binder individen utan att man själv tjänar något på det. Stirners ideal är Kristus, som han kallar för den störste av alla egoister. Han var ingen ”vanlig revolutionär, som nöjde sig med att omstörta staten, men var en ’egenmäktig som hävde sig över allt vad regeringen och dess motståndare funno upphöjt och lösrev sig från allt det som bundit de andra.’” Den som tvärtom ”svärmar för något ’högre’” kallar Stirner för en ”duperad egoist”, Han bekämpar sin egoism för ett högre mål, men bara för att själv bli ”upphöjd”. Innerst inne är alla egoister, liksom vi alla är ”besatta” av ”fixa idéer” som dygd, moral, kristendom, nationalism, dessa fixa idéer kallar Stirner för ”spöken”.

Genom att likställa termerna ”rätt” och ”makt”, ”jag är berättigad till allt som jag är mäktig”, raderar Stirner all betydelse i begreppet ”rätt”. även

ka anarkismen från den kommun-istiska. Bland annat genom att försvara privategendomen:

”[M]edan kommunisterna säga: Staten måste avskaffas, på det att privategendomen må kunna avskaffas, ty staten beskyddar och upprätthåller denna, så säga individualisterna: Staten måste falla på det att egendomen må kunna bestå, ty staten förtrycker oss och berövar oss egendomen.”

Det är också i huvudsak den ekonomiska delen av individualismen Jensen tar upp i sin artikel, och genom den individualisternas syn på staten. Istället för ömsesidig hjälp, som Krapotkin och de kommunistiska anarkisterna förordar, talar individualisterna för den totalt fria konkurrensen, utan inblandning av staten. Det är givetvis en stor och fundamental skillnad mellan de båda läroarna. Individualisterna verkar ligga närmare nyliberalismen än den klassiska anarkismen. Men att det skulle vara frågan om någon form av rå kapitalism dementerar enligt Jensen Mackay med att ”Manchestermännen påstå sig arbeta för den fria konkurrensen, medan de i verkligheten undandraga kapitalet den fria konkurrensen med hjälp av statligt våld och monopol, och endast tillåta fri konkurrens mellan de medellösa.” En konsekvent genomförd Manchesterliberalism skulle bli individualistisk. När ingen längre gynnades av statliga regler, eller stängdes ute av dem. Albert Jensen faller dock inte till föga för argumentationen, han avslutar sin artikel med att slå fast att ”dess ekonomiska teorier synes oss väl metafysiska eller måhända enbart småborgerliga, men i varje fall oförenliga med våra ideal.”

tillåter oss ej vara annat än människor, blott och bart människor. Det individuella är bortsopat, mänskligheten har tagit allt.

Egentligen slår kritiken här helt fel. Hela resonemanget i det ovan citerade stycket är missriktat, istället för ”socialismen” kunde han vänt sig mot alla former av statsbildningar. Och allt bottnar i Stirners kritik av Feuerbach som enligt Stirner har rivit ned Gud bara för att sätta ”mänskligheten” på dess plats. Givetvis har artikelförfattaren en poäng i att man lika väl som mänskligheten, eller i mänsklighetens namn, kan upphöja den socialistiska staten till en gudomlighet, eller ”ande”. Men samma kritik kan man rikta mot alla gemensamma projekt och utopier. Det troliga är att han exemplifierar med just socialismen för att provocera. Lite längre ned i artikeln skriver han att ”staten är individualismens fiende och mördare”. Något som borde vara ett betydligt mer gångbart påstående i de kretsar som läste Brand, och som dessutom innefattar kritiken mot socialismen. På det hela taget ger G. H-n. en korrekt men helt okritisk beskrivning av Stirner.

Både Karl Elving och Einar Håkansson som skrev de andra artiklarna om Stirner var aktiva i den ungsocialistiska klubben ”Stockholm norra”, mer om den i ett separat avsnitt, och var ett par av de mer aktiva debattörerna inom den ungsocialistiska rörelsen.

Karl Elving beskriver precis som Waldemar Bernard Johansson senare skulle göra i sin Bör egoismen fördömmas? (se sid 18) hur egoismen ligger bakom all utveckling, både människans och naturens. Det är inte frågan om en agitation för eller mot något utan mer ett försök att övertyga läsaren om att ”[e]goismen är vacker, naturlig och nödvändig för allt liv.” Elving ligger mycket nära Johanssons åsikter, som han för övrigt måste känt eftersom de båda var aktiva i samma ungsocialistiska klubb (Stockholms norra). Men istället för att som Johansson dela upp egoismen i två olika, en ”fin” egoism som står för de allmänt hållna anarkistiska idealen och en ”krass och rå” egoism som kapitalisterna företräder, likställer Elving istället de båda och ser kapitalistens förtryck som en yttring av hans strävan efter ”livslycka”. ”Kapitalisten har moralisk rätt att utplundra oss proletärer, så länge han har makt därtill. Vi ha naturligtvis samma rätt att taga det igen, så snart vi ha makt därtill.” Stirner gör det mycket tydligt att han likställer ”rätt” med ”makt”, ”blott din makt, din kraft giver dig rätten”. Lägg dock märke till att Elving skiljer på ”makt” och ”rätt” och på så sett behåller rättsbegreppet i sin vanliga mening, i citatet ovan erkänner

han till och med en ”moralisk rätt”. Att blanda in, eller för den delen att erkänna existensen, av en moralisk rätt är han såvitt jag vet ensam om att göra i de här sammanhangen.

Einar Håkansson bemöter i sin artikel ”Individualism.” socialdemokraternas anklagelser om att anarkismen skulle vara en liberal lära och alltså inte grundad i arbetarrörelsen. Socialdemokraternas slutsats var givetvis att arbetarna skulle sluta att intressera sig för anarkismen, som alltså var borglig, alltså arbetarnas motståndare och istället gå över till det enda riktiga arbetaralternativet, det vill säga socialdemokratien. Deras tanke är att både liberalismen och anarkismen är individualistiska till sin natur. Detta försöker Håkansson motbevisa genom att förklara att liberalismen inte är individualistisk. Han definierar individualism som tankarna om vad som är bra för den enskilda individen. Den ”borgliga” individualismen ger varje människa rätt att för egen vinning ”underkuva andra individer om han därmed kan komma till en maktposition. Han har rätt att föreskriva lagar för andra, som de skola tvingas lyda, om han kommit i en lagstiftares ställning.”

Liberalismens individualitet medger förtryck av andra och därför blir det stora flertalet individer aldrig fria, det är förbehållet de som redan har politisk eller ekonomisk makt. För att alla ska kunna vara fria individer måste man vara fri från yttre tvång och det ger inte den liberala individualismen något skydd för. ”Liberalismen erkänner våldet, maktutövningen och herraväldet; men detta är oförenligt med verklig individualism.” [Den] största, mäktigaste, brutalaste och för individualitetsprincipen farligaste maktutövning är staten, och den erkännes av liberalismen.”

Skillnaden mellan den liberala och den anarkistiska individualismen är just synen på andra individer. När den liberale sätter sitt jag främst, sätter anarkisten jaget främst. Einar Håkansson förklarar det så här. ”[Den anarkistiske individualisten] må göra vad han kan för att främja jaget, som är det högsta och okränkbaraste. Men icke blott hans eget jag, utan alla individers jag äro okränkbara.—/—/ Därför förnekar den existensberättigandet av varje form av styrelse och myndighet, auktoritet och lagar, ty allt detta är medel för en del individer att förtrycka andra.”

I den liberala individualismen ser vi en distinktion som känns igen från Keys Nietzsche tolkning. Hon skilde på vissa mer begåvade individer och de andra lägre individerna. Liberalerna ger, enligt Håkansson, frihet åt de som har frihet, för dem är individualismen en fråga om att sko sig på andra. Slutsatsen Håkansson drar är att både socialdemokratien och liberalismen är anti-individualistiska i och med att de erkänner stat och lagar,

Av ungsocialisterna, eller överhuvudtaget vid denna tiden, fanns det ingen som sysselsatte sig så mycket med Stirner och hans filosofi som Albert Jensen. ändå tillhörde han inte Stirners beundrare, tvärtom så är han starkt kritisk till egoismen och den individualistiska anarkismen. Det var Jensen som översatte Den ende och hans egendom till svenska, han var också den första att ge ut en biografi över Stirner i Sverige.

Albert Jensen (1879-1957) var, efter Hinke Bergegren, antagligen den mest inflytelserika personen inom den svenska anarkismen i början av 1900-talet, och även långt senare. Redan 1897 var han med och bildade en ungsocialistisk klubb i Landskrona, efter det blev han en flitig skribent i de ungsocialistiska tidningarna och även författare. Han jobbade som agitator åt förbundet, ett år redigerade han även Brand. 1910 var han med och bildade SAC, som han senare ägnade allt mer tid åt. Från 1922 jobbar han på deras veckotidning ”Arbetaren”, från 1928 fram till sin pension 1950 som chefredaktör.

I slutet av 1908 ger han sig för första gången in på att beskriva den individualistiska anarkismen. Det gör han i artikeln ”Individualistisk anarkism.” publicerad i Brands Månadshäfte nr 12/1908. Då den är så lite känd i Sverige skriver Jensen sin artikel för att ”om möjligt objektivt referera en av de mera bemärkta individualisternas lära, icke för att väcka sympati för denna, eftersom den är mig själv osympatisk, men därför att det alltid har sitt intresse att känna de olika strömningarna.”

Han ser lite annorlunda på individualismen än vad som är det vanliga. När andra nämner individualismen är det Stirners filosofi, eller en egen variant av den som de avser, men Jensen pratar om den ”moderna” individualismen. Denna skulle vara en ”syntes av Proudhons ekonomiska lära och Max Stirners filosofi.” Bland de främsta förespråkarna för denna moderna individualism nämner han J.H. Mackay. Jensen baserar sin presentation av individualismen på J.H. Mackays bok Die Anarchisten.⁶

Jensen har en poäng när han pratar om en ”modern individualism”. Mackay kan mycket väl sägas vara den som politiserade Stirner. Stirners filosofi är helt omöjlig att oförändrad ha som ett politiskt manifest då den bara behandlar Jaget, allt samhällsteoretiserande blir med nödvändighet väldigt bräckligt. Vad Mackay gör är att han tillför ekonomiska argument, baserade på Proudhon, och använder de för att särskilja den individualistis-

⁶ Utgiven på Svenska 1910 under namnet Anarkisterna. Boken är enskönlitterär och självbiografisk skildring av exilsocialisterna i London 1889. Handlingen kretsar kring en individualanarkists grubblerier och debatter med de kommunistiska anarkisterna. Det är dessa Jensen refererar.

Albert Jensen och Max Stirner

ensam kvar som försvarare av individen och de förtryckta proletärerna står, anarkismen.

Ett drygt år senare publicerar Nya Folkviljan ett utdrag ur ett föredrag som Aron Fürstenberg hållit. ämnet är det som både Key och Håkansson ägnat sig åt förut, huruvida socialismen förtrycker individens frihet. För att individerna ska få största möjliga effektivitet slår de sig ihop med andra i Kooperationer. En isolerad individ är i stort sett inkapabel att klara sig själv. En isolerad människa som är anställd hos någon annan är utlämnad till arbetsgivarens godtycke, om arbetarna organiserar sig får de däremot makt att sätta emot arbetsgivaren. En individ skyddar alltså sin frihet genom att sluta sig samman med andra individer. Innehållsmässigt är Fürstenbergs text inget anmärkningsvärt. Det underliga är snarast vad den inte säger. Först och främst det faktum att han inte alls gör någon skillnad mellan socialdemokrati och anarkism. Den är helt fri från påhopp på socialdemokraterna, kanske för att föredraget var internt. Därav följer det att han inte tar upp tanken som togs upp i avsnittet om Håkanssons artikel, att staten förtrycker individens frihet. Hans betoning av samarbete och föreningar verkar snarare appellera till socialdemokrater än till ungsocialister. Underligt, inte minst med tanke på att Aron Fürstenberg var en av de drivande bakom Stockholms norra ungsocialistiska förening.

Resonemanget om Kooperation liknar i och för sig Stirners ”egoistiska sammanslutningar” men inte mer än de liknar mycket annat, exempelvis Keys argumentation om individens frihet.

Detta resonemang var närmast allmänt bland ungsocialisterna. Något stirnerianskt ursprung behöver det heller inte ha, det är troligare att det växt fram som ett logiskt svar på de borgerligas beskyllning att socialismen förkväver individualiteten. Som vi sett omvändes argumentet att socialism förkväver individen till att staten förkväver individen av individualanarkisterna, ett tydligt exempel är Håkanssons artikel (se ovan).

En individualistisk klubb: Stockholm norra

skatter till staten. Receptet på frigörelse är att arbetarna själva måste bli individer. Genom att inte acceptera överheten oskadliggör man samtidigt dess myndighet och makt.

Även signaturen E. N-öm. i Nya Folkviljan nr 182 (13/11 1909) gör en liknande distinktion mellan en "berättigad" och en "oberättigad" egoism. Hans artikel utkom en kort tid innan Johanssons pamflett. Om uppfattningen att det finns två egoismer var utbredd är givetvis svårt att säga, likaså vem som bar upphovet till den. I "Individen" nämns inga sådana tankegångar. De ser det som att "Storkapitalisten" är en fri individ eftersom han "frigjort sig fra ethvert Moralbegreb, der kunde hæmme hans (DELTA)nsker og Maal." Arbetarna däremot är tyngda av auktoritetstro och kristendom. Målet för dem skulle vara att höja sig till "Storkapitalisten[s]" morallöshet och egoism.

Johansson använder sig ogenerat av Stirners argument och tankar för att argumentera för sitt mål, en socialistisk revolution. Han ändrar om i Stirners filosoferande och gör det till politisk agitation. Att han söker sig till ett uppgjort mål är tydligt, han skäms inte för att vika av från den logiska argumentationen till förmån för sakens skull. Exempelvis när han delar upp egoismen i en god och en dålig, trots att han menar att allt är egoistiskt och att gott och ont i egentlig mening inte finns. I textens avslutning känns både Nietzsche och Sorel igen. "K a m p måste det ju alltid finnas, men denna kamp och detta lidande skulle endast förädla människan, göra livet rikare och mer omväxlande, göra egoismen finare."

1910 skrev Waldemar Johansson (1890-1965), senare Waldemar Bernard, en pamflett som hette Bör egoismen fördömmas?. Bernard var journalist, senare konstnär och redan som ung engagerad i den anarkistiska rörelsen. Som sjuttonåring blev han medarbetare i Brand och senare även agitator. Han var en av de som förespråkade en mer positiv attityd gentemot individualismen inom Ungsocialistiska partiet. Pamfletten kan närmast räknas som ett inlägg i den debatt om individualistisk anarkism som fördes inom det Ungsocialistiska partiet från 1908 till kongressen 1912 och sporadiskt även efter den. Johanssons skrift utkom samma år som Stirners Den ende gavs ut på svenska. även om Stirner inte nämns är Johansson uppenbart influerad av honom. Argumenteringen och till och med vissa formuleringar är identisk med Stirners.

Till skillnad från Stirner verkar Johansson ha ett klart syfte med egoismen. Stirner argumenterar för egoismen och individualismen för dess egen skull; Johansson använder egoismen, och Stirners argumentering för den, som ännu ett skäl till en socialistisk revolution. Han klarar därför inte av att dra konsekvenserna till sin spets.

Han börjar med att förklara att det inte finns något gott eller ont, utan att det bara är en fråga om motstridiga intressen. Rättsbegreppet är även det identiskt med Stirners, man har rätt till det man har makt att ta som sitt. Därför är arbetarna, slavarerna som han kallar dem, dumma som inte tar makten över produktionsmedlen och det som de har producerat. Det är också egoismen, i form av "livskampen" som gör att människan är så högt stående som hon är och att naturen är så vacker och bra som den är. "Går du under vackra sommar- eller vinterdagar och beundrar allt det, som du tycker är skönt i naturen, så glöm ej att du står i en djup tacksamhetsskuld till egoismen!"

Men det finns enligt Johansson två sorters egoister. En "krass och rå" egoist som vill härska över alla andra och som inte tål att någon annan "handlar efter sin egen egoism" och en "fin" egoist som "säger åt sina medmänniskor: handla ni, som ni finner efter eder egen egoism vara för gott och till välfärd för eder, jag lovar att ej göra något intrång på eder fria vilja, om ni lovar, att ej kränka min." Helt plötsligt finns det en egoism som är dålig och som "man gärna [får] fördömma". Fast det bara fem sidor tidigare inte fanns något objektivt gott eller ont.

När denna "dåliga" eller "krassa" egoism förintats och endast den "goda" finns kvar kommer arbetarna (slavarerna) att bli fria. Arbetarna förtrycks av arbetsgivare, som Johansson kallar slavägare, och myndigheter. Båda närs av det arbete "slaven" utför, genom vinst till fabriks-ägaren och genom

De svenskar som märks i "Individen" är Emerik Larsson (död redan 1909) och Georg Schröder, båda tidigare kända inom den ungsocialistiska rörelsen. Emerik Larsson hade tidigare, fram till 1907, varit aktiv i styrelsen för Stockholms socialdemokratiska ungdomsklubb, vanligen kallad Stockholms norra. Det var den ursprungliga ungsocialistiska klubben, den som först hade bildats. Klubbarbetet låg nere några år kring sekelskiftet men 1905 har den återuppstått med full aktivitet.

Som mest fanns det fyra ungsocialistiska klubbar i Stockholm, norra, södra, Kungsholms- och Sundbybergsklubben. Stockholms norra var den klubb som mest anammade den individualistiska anarkismen, med förödande resultat, som vi ska se. Man verkar också ha vurmat mycket för konspirationsteorier och diverse hemlighetsmakeri. Schröder var aktiv i Stockholm, han bodde där även när Individen kom ut. Tillsammans med Emerik Larsson och fyra andra ville han att Stockholms Norra klubb skulle lämna in en motion till ungsocialisternas kongress 1907 som yrkade på att förbundet skulle respektera "den individuella friheten, så att man ej smutskastade och förföljde personer som begått brott mot det nuvarande samhälls-systemet, därvid speciellt påpekades 'större expropriationer av pengar'." Motionen släpptes aldrig igenom till kongressen. Schröder vurmade mycket för både brott och väpnad revolution, med betoning på väpnad. Karl Fernström berättar att Schröder var aktiv i Göteborg ett slag under 1910 och att han sedan "drog ut på en regelrätt stöldturné, under vilken han upprepade gånger togs av polisen."

1908 var Stockholms Norra en, om inte blomstrande så i varje fall livaktig klubb med drygt hundra medlemmar. Individualismen diskuterades livligt och godtogs, som det verkar, i stort av klubbmedlemmarna. De flesta av dem som senare skulle göra sig kända som förespråkare för den individualistiska anarkismen var aktiva i klubben. Förutom Schröder och Larsson som redan nämnts, märktes också Emerik Larssons bror Leon Larsson, Aron Fürstenberg, Waldemar Bernhard (Johansson), Karl Elving och Birger Svahn. I December 1908 beslutade klubben att avsätta sin styrelse därför "att där det finns styrelse måste det också finnas styrda." Ett år senare fanns det återigen en styrelse men i gengäld beslöt man i början av året att gå ur Ungsocialistiska partiet. Frågan hade under ett par års tid varit upp till diskussion, från början med Waldemar Bernhard som förslagsställare. Anledningen var formuleringen i partiets stadgar, att "Central-kommittén och kongressen är partiets högsta bestämmande myndighet." Ett sådant toppstyre kunde givetvis inte accepteras av en klubb som inte ens använde sig av majoritetsstyre.

I september 1912 beslöt man sig att lägga ner klubben, medlemsantalet hade sjunkit drastiskt och man kände sig motarbetad av de andra ungsocialistiska klubbarna. Och, inte minst, på grund av en stor hyresskuld parad med en, även med ungsocialistiska mått mätt, usel ekonomi. Hyresskulden fick senare det Ungsocialistiska partiet centralt betala.

Bör egoismen fördömmas?